

Chulalongkorn University

Chula Digital Collections

Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD)

2022

การศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวในฐานะวรรณกรรมคำสอน

อภิษฐา ขาวสุทธี
คณะอักษรศาสตร์

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd>

Part of the [Arts and Humanities Commons](#)

Recommended Citation

ขาวสุทธี, อภิษฐา, "การศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะวรรณกรรมคำสอน" (2022). *Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD)*. 6423.
<https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/6423>

This Thesis is brought to you for free and open access by Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD) by an authorized administrator of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

การศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะ
วรรณกรรมคำสอน

น.ส.อภิษฎา ขาวสุทธิ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2565

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE STUDY OF KING RAMA VI'S SPEECHES AS DIDACTIC LITERATURE

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Thai
Department of Thai
FACULTY OF ARTS
Chulalongkorn University
Academic Year 2022
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะ
วรรณกรรมคำสอน

โดย

น.ส.อภิษฎา ขาวสุทธิ

สาขาวิชา

ภาษาไทย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางคุล

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธำนิรัตน์ จัตุหะศรี)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางคุล)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา ฑิฆัมพรเสริฐกุล)

อภิษฐา ขาวสุทธิ์ : การศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะวรรณกรรมคำสอน. (THE STUDY OF KING RAMA VI'S SPEECHES AS DIDACTIC LITERATURE) อ.ที่ปรึกษาหลัก : ผศ. ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ลักษณะเด่นด้านคำสอนและกลวิธีการประพันธ์ที่ปรากฏในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยศึกษาจากเอกสารพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2453 – 2468 จำนวน 155 องค์ ผลการวิจัยพบว่า พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแก่คณะบุคคล โดยมีเนื้อความที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการสื่อสารให้แก่ผู้รับสารที่มีความหลากหลาย ลักษณะเด่นด้านคำสอนที่มุ่งเน้นในเรื่องความเป็นพลเมืองที่ดีให้แก่กลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมมีความเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมในสมัยนั้นและสอดคล้องกับแนวคิดทางด้านการปกครองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พลเมืองที่ดีเป็นพลเมืองที่มีความรักชาติ รู้จักหน้าที่ของตนเอง เป็นผู้มีความซื่อสัตย์และเป็นผู้มีการศึกษา โดยการสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีเพื่อมุ่งหวังให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุข และประชาชนเห็นความสำคัญในการทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมในฐานะเป็นพลเมืองของสังคมและพลเมืองโลก ด้านกลวิธีการประพันธ์ในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงแนวคิดเรื่อง ความเป็นพลเมืองที่ดีผ่านกลวิธีการประพันธ์ที่มีวรรณศิลป์ นอกจากนี้ยังมีการผสมผสานสาธกโวหาร การเล่าประสบการณ์ และการใช้ภาษาเชิงวิพากษ์อย่างกลมกลืน กลวิธีการประพันธ์ดังกล่าวมาทำให้พระบรมราโชวาทมีความน่าสนใจและผู้รับสารสามารถเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ในการสื่อสารได้เป็นอย่างดี

สาขาวิชา ภาษาไทย

ปีการศึกษา 2565

ลายมือชื่อนิสิต .....

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

6280051822 : MAJOR THAI

KEYWORD: DIDACTIC, CITIZENSHIP, ROYAL SPEECHES

Apisada Khaosut : THE STUDY OF KING RAMA VI'S SPEECHES AS
DIDACTIC LITERATURE . Advisor: Asst. Prof. NAMPHUENG
PADAMALANGULA, Ph.D.

This research aimed to examine the doctrines and writing techniques utilized in the royal speeches of King Rama VI. A comprehensive analysis was conducted on a total of 155 speeches delivered between 1910 and 1925. The findings revealed that King Rama VI's royal speeches were directed towards various audience groups. The content of these speeches was tailored to effectively communicate with these diverse segments of society, aligning with the specific objectives of each communication. The doctrine's prominence is observed in its alignment with the social context of that era and is consistent with His Majesty's governance principles. King Rama VI emphasized that a good citizen exemplifies patriotism, understanding their individual responsibilities, and embodies virtues and education. By instilling the values of good citizenship on creating a harmonious and cooperative community, individuals are encouraged to recognize their roles as contributing members of society and global citizens. The crafting of the royal speeches of King Rama VI incorporates a blend of literary writing techniques, highlighting the concept of good citizenship. This includes a mix of rhetoric, recounting experiences, and skillful use of critical language. These composing strategies effectively captivate the audience's interest and enhance their understanding of the intended message, making the Royal Speech engaging and impactful.

Field of Study: Thai

Student's Signature .....

Academic Year: 2022

Advisor's Signature .....

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล ครูที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่สละเวลาและช่วยเหลือศิษย์เป็นอย่างดี นอกจากนี้ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ดร.ธานีรัตน์ จิตุหะศรี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา ทิมประเสริฐกุลที่ให้ข้อเสนอแนะในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณครอบครัวที่ให้ความช่วยเหลือในเรื่องการเรียน รวมถึงเพื่อนคณะอักษรศาสตร์ และคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ให้การช่วยเหลือเป็นอย่างดี รวมถึงที่ทำงานสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ให้เวลาในการศึกษาต่อ และขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้งานวิจัยนี้บรรลุได้ด้วยดี

อภิชญา ขาวสุทธิ์

สารบัญ

	หน้า
.....	ค
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
1.3 สมมติฐานของการวิจัย.....	6
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	6
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
1.7.1 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท.....	8
1.7.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมคำสอน	14
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ	19
บทที่ 2 วรรณกรรมคำสอนกับพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	20
2.1 ลักษณะโดยทั่วไปของวรรณกรรมคำสอน.....	20
2.2 เนื้อหาคำสอนในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว	22

2.2.1 คำสอนที่พระราชทานแก่เหล่าทหาร เสือป่า และลูกเสือ.....	23
2.2.2 คำสอนที่พระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการ	28
2.2.3 คำสอนที่พระราชทานแก่ครูอาจารย์.....	34
2.2.4 คำสอนที่พระราชทานแก่นักเรียน	39
2.2.5 คำสอนที่พระราชทานแก่ประชาชน	43
2.2.6 คำสอนที่พระราชทานแก่พระสงฆ์.....	53
บทที่ 3 แนวคิด “พลเมืองดี”ในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท	
ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	56
3.1 พลเมืองดีเป็นผู้มีความรักชาติ	56
3.2 พลเมืองดีเป็นผู้รู้จักหน้าที่ของตน.....	68
3.3 พลเมืองดีเป็นผู้มีคุณธรรม.....	73
3.4 พลเมืองดีเป็นผู้มีการศึกษา	79
บทที่ 4 กลวิธีการประพันธ์ในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท	
ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	84
4.1 การใช้ภาพพจน์.....	84
4.2 การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์	93
4.3 การใช้สาธกโวหาร.....	97
4.4 การเล่าประสบการณ์	105
บทที่ 5 สรุปผลและอภิปรายผล	107
บรรณานุกรม.....	110
ประวัติผู้เขียน.....	116

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระปรีชาสามารถในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านอักษรศาสตร์ งานพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีทั้งงานร้อยกรองที่มีความหลากหลายในการประพันธ์ เช่น บทละครรำ บทละครพูด บทความในหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมถึงพระบรมราโชวาท

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานให้แก่คณะบุคคลในโอกาสต่าง ๆ มีการสอดแทรกคำสอนหลายด้าน และมีเนื้อความเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของบุคคลที่มีต่อสังคม พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทนั้นจึงเป็นงานเขียนที่ทรงคุณค่า

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทมีปรากฏหลักฐานในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระองค์พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่พระองค์ด้วงก่อนที่จะกลับไปปกครองเขมร ซึ่งเป็นพระบรมราโชวาทที่มีลักษณะคำสอนพระมหากษัตริย์

ถ้าพระองค์ด้วงออกไปถึงเจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ แล้ว ก็ให้ฟังบังคับ

บัญชาเจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ ให้ชอบด้วยราชการจงทุกประการ จะอยู่ไกลอยู่ไกลประการใด ก็อย่าทำใจสูงล่งบังคับบัญชา กลัวเกรงเจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ ให้เสมอเป็นอารมณ์ ตั้งใจทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวโดยสัตย์สุจริต จงมีจิตรกตัญญูรู้พระเดชพระคุณว่าองค์อัครบิดรกบฏประทุษร้ายแล้วพระองค์ด้วงเป็นน้องพระองค์อัครบิดรไม่ทำลายล้างเสียเหมือนดังอายยวนกระทำกับองค์อัครบิดร ยังทรงพระมหากรุณาเมตตาชุบเลี้ยงพระองค์ด้วงให้เป็นเจ้านายสืบเชื้อวงศ์กษัตริย์เมืองเขมรต่อไป สิ่งไรที่ชั่วที่ผิดอย่าประกอบไว้ในสันดาน อย่ากำเริบอย่าโลภกล้าให้เกินประมาณ สุขแล้วจึงหอมงอมแล้วจึงหวาน

(พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2472: 115-116)

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่พระองค์ด้วง เพื่อให้พระองค์ด้วงมีความตระหนักถึงบุญคุณของไทยที่มีส่วนสนับสนุนให้พระองค์ได้สืบราชสมบัติ เป็นกษัตริย์เมืองเขมรต่อไป

ลักษณะพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีความเชื่อมโยงกับ บุคคลและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์พระราชทานพระบรมราโชวาทเป็นภาษามคธแก่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา ปวเรศวริยาลังกรณ์

โทโสซึ่งเป็นขีปวิราศีจิตจางเร็วไปพลัน ดังอสรพิษขบคนแลสัตว์ครั้งหนึ่ง
แล้วก็เลื้อยไปนอนเสีย ปัญญาที่แสโชนั้นเล่า เพราะเป็นวิชชูปมญาณ
เปรียบเสมือนสายฟ้าแลบสว่างแวบหนึ่งแล้วก็ดับไป เพราะฉะนั้นถึงความชั่ว
ถ้าไม่มีมาเข้ายั่วซ้ำซากเข้าชี้ต่อไปในทางนั้นแล้ว ก็ไม่มีใครบนถึงความชั่วเรื่องนั้น
ต่อไป

(กรมศิลปากร, 2509: 5-6)

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่ทหารที่ไปสงคราม กล่าวถึงหน้าที่ของทหารว่าต้องรักษาชาติบ้านเมือง และมีความ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เช่น พระราชดำรัสพระราชทานแก่นายทหารแลพลทหารซึ่งกราบ ถวายบังคมลาไปราชการเมืองหลวงพระบาง ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน 10 แรม 13 ค่ำ ปีกุน นพศก จุลศักราช 1249

ทหารทั้งปวง ธรรมดาผู้ซึ่งรับราชการเป็นทหาร เป็นพนักงานที่จะต้องต่อสู้
ข้าศึกศัตรู ป้องกันไม่ให้มาทำอันตรายแก่ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองเรา
เพราะฉะนั้น โอกาสที่ทหารจะได้ทำการตามตำแหน่งของตัว หาความชอบความดี
โดยแสดงให้เห็นความกล้าหาญ แลความอุตสาหะความจงรักภักดีต่อเจ้าของ
ตัวแลบ้านเมืองของตัวก็ในเวลาที่มีการศึก เพราะฉะนั้นในเวลานี้เป็นช่องอันดีแล้วที่
ทหารทั้งปวงจะได้แสดงความดีของตัวเช่นนั้น

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2510: 44)

พระบรมราโชวาทข้างต้นได้เน้นย้ำหน้าที่ของทหารต้องรับใช้ชาติบ้านเมือง และมีความ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

นอกจากนี้ยังมีพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอเมื่อไปศึกษาต่อต่างประเทศ

อย่าได้ถือตัวว่าเป็นลูกเจ้าแผ่นดิน พ่อมีอำนาจยิ่งใหญ่อยู่ในบ้านเมือง ถึงจะเกะกะไม่กลัวเกรงคุมเหงผู้ใดเขาก็คงจะมีความเกรงใจพ่อไม่ต่อสู้ หรือไม่อาจฟ้องร้องว่ากล่าว การซึ่งเชื่อใจตั้งนั้นเป็นการผิดแท้ทีเดียว เพราะความปรารถนาของพ่อไม่อยากจะให้ลูกมีอำนาจที่จะเกะกะอย่างนั้นเลย เพราะรู้เป็นแน่ว่าเมื่อรักลูกเกินไป ปล่อยให้ไม่กลัวใครและประพฤติก้าวร้าว ดังนั้นคงจะเป็นโทษแก่ลูกนั่นเอง ทั้งในปัจจุบันอนาคต เพราะฉะนั้นจงรู้เถิดว่า ถ้าเมื่อได้ทำความผิดเมื่อใดจะได้รับโทษทันที การที่มีพ่อเป็นเจ้าแผ่นดินนั้นจะไม่เป็นการช่วยเหลืออุดหนุนแก้ไขอันใดได้เลย อีกประการหนึ่งชีวิตสังขารมนุษย์ไม่ยั่งยืนยืนยาวเหมือนเหล็กเหมือนศิลา ถึงโดยว่าจะมีพ่ออยู่ในขณะหนึ่ง ก็คงจะมีเวลาที่ไม่มีได้ขณะหนึ่งเป็นแน่แท้ ถ้าประพฤติก้าวร้าวเสียแต่ในเวลามีพ่อยู่แล้ว โดยจะปิดบังซ่อนเร้นอยู่ได้ด้วยอย่างหนึ่งอย่างใด เวลาไม่มีพ่อ ความชั่วนั้นจะปรากฏเหมือนเงาตามหลังอยู่ไม่ขาด

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2506: 7-8)

คำสอนในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในสมัยก่อนรัชกาลที่ 6 จึงเป็นคำสอนที่เน้นการสอนเรื่องของบุคคล แต่คำสอนในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นคำสอนที่มีได้สอนให้ตระหนักในบทบาทหน้าที่ที่มีต่อตนเองเท่านั้น แต่นับบทบาทหน้าที่ที่บุคคลมีต่อชาติ ดังเช่นพระราชดำรัสพระราชทานแก่อาจารย์ ครูและนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ในงานประจำปีของโรงเรียน วันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2465

ข้อความพิเศษที่ข้าพเจ้าอยากจะกล่าวตักเตือนในคราวนี้ บางทีจะเป็นข้อที่เข้าใจยากหน่อยสำหรับเด็ก เพราะฉะนั้นขออาศัยอาจารย์และครูว่าให้ช่วยกำหนดจดจำสำหรับเพื่อชี้แจงเพาะนิสัยของเด็กต่อไป ข้อที่จะเตือนนี้คือความประสงค์ของเราทั้งหลายมากที่สุดคืออะไร? เราต้องการเห็นความรุ่งเรืองของชาติเราไมใช่หรือ ก็ความรุ่งเรืองของชาติเรานั้นมีอะไรเป็นมูลเป็นรากเหง้า? ต้องมีความรู้สึกรักบ้านเกิดเมืองนอนของตัวจริง ๆ แต่ก่อนที่จะมีความรู้สึกรักชาติบ้านเมืองนอนได้เช่นนี้ต้องเพาะขึ้นมาเหมือนเพาะต้นไม้เหมือนกัน ก็สิ่งที่จะเพาะให้น้ำใจบังเกิด

ความรักชาติบ้านเมืองได้ต้องเริ่มเพาะจากความรักคณะของตัวเองก่อน ต้องให้รำลึก
อยู่เสมอว่าตัวอยู่ในคณะนั้นแล้วต้องเอาใจใส่เท่ากับฝากน้ำใจของตัวไว้ในคณะและ
ต้องหวังดี หวังประโยชน์ของคณะมากกว่าหวังประโยชน์ของตัวเอง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 212)

นอกจากนี้พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ประชาชนในคราวเสด็จประพาสเมืองต่าง ๆ
พระราชดำรัสตอบชาวบางปะอิน กรุงเก่า นนทบุรี ปทุมธานี นครราชสีมา มณฑลภูเก็ต ก็เน้นย้ำเรื่อง
พึงระลึกถึงหน้าที่ ดังที่ปรากฏในพระราชดำรัสตอบในการที่ข้าราชการ พ่อค้า และราษฎรจังหวัด
นครราชสีมา แสดงความยินดีเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัย วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2464

ขอให้ท่านทั้งหลายตั้งใจอยู่เสมอว่าผู้มีหน้าที่อย่างใดก็จงตั้งใจปฏิบัติตาม
หน้าที่ของตนจะเป็นข้าราชการก็ตาม จะเป็นผู้ที่ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพ
โดยทางใด ๆ ก็ตาม เมื่อทำการไปโดยซื่อตรงต่ออาชีพของตนแล้วก็ย่อมจะทำ
ประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองได้เป็นส่วนหนึ่ง ๆ ทั้งนี้เมื่อตั้งใจเหมือนกันเช่นนี้
ทุกคนแล้วก็เท่ากับช่วยกันนำความเจริญและความมั่นคงมาสู่ชาติบ้านเมืองอันเป็น
ที่รักของเราทั้งหลาย

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 201)

พระบรมราโชวาทข้างต้นสอนให้บุคคลระลึกถึงหน้าที่ของตนเอง ไม่ว่าจะประกอบอาชีพใดก็
ตามจะต้องมีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่และมุ่งทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง เพื่อความเจริญของชาติ

ในด้านกลวิธีการประพันธ์พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว มีศิลปะในการประพันธ์ทั้งในด้านการใช้ภาพพจน์ การสร้างเรื่องเล่า การใช้สาธก
โวหาร และการใช้โวหารเชิงวิพากษ์ ดังเช่นปรากฏในพระบรมราโชวาทในงานวิสาขบูชาทรงแสดงแก่
ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม
พ.ศ. 2459 มีการกล่าวเปรียบเทียบให้เห็นว่าความรักชาติก็เหมือนกับเสื้อผ้าอาภรณ์ประดับกายของ
ผู้ที่เจริญแล้ว

ในสมัยนี้ชาวเราได้มาบังเกิดรู้สึกกันขึ้นมากแล้วว่าความรักชาติ
เป็นของสำคัญ, อันเป็นอาภรณ์สำหรับกับฝูงมนุษย์ผู้รุ่งเรืองแล้ว. แต่ผู้ที่มิได้มี
ธรรมะเป็นเครื่องกำกับดวงจิตอยู่แล้ว รักชาติจริงจึงหาได้ไม่, เพราะความรักชาติ
เป็นสิ่งที่เนื่องด้วยการเสียสละ, คือ ยอมเสียสละทรัพย์ของที่รัก, ร่างกาย,
และชีวิตเป็นที่สุดเพื่อรักษาสิ่งซึ่งเห็นว่าประเสริฐยิ่งกว่าของอื่นทั้งสิ้น

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 45)

ในพระบรมราโชวาทปลูกใจเสือป่า บทที่ 6 มีการใช้อุปลักษณะเปรียบคณะหรือชาติคือ ร่างกาย และบุคคลหรือประชาชนคืออวัยวะ

ถ้าจะเปรียบด้วยร่างกายของคน คณะก็คือร่างกาย บุคคลในคณะเป็น อวัยวะส่วนหนึ่ง ๆ ของร่างกาย ถ้าอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง จะดื้อไม่กระทำการตาม หน้าที อวัยวะส่วนอื่น ๆ อาจที่จะพลอยชำรุดทรุดโทรมไปด้วยทั่วกัน

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 59)

พระบรมราโชวาทข้างต้นทำให้เห็นถึงการรักษาชาติบ้านเมืองว่า ถ้าเปรียบชาติเป็นร่างกาย ร่างกายจะสมบูรณ์ดีก็ต่อเมื่ออวัยวะต่าง ๆ ทำหน้าที่อย่างเป็นระบบ ทุกคนในชาติจึงควรกระทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่

ลักษณะพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในทุกยุคสมัยจะมีการกล่าวเชื่อมโยงถึงบทบาทหน้าที่ของบุคคลและการใช้ความรู้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งปรากฏในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (มัลลิกา ตันพนันท์ และคณะ, 2549: 13-14) เนื้อหาสาระมุ่งสอนในเรื่องหลักการดำเนินชีวิตตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละกลุ่มบุคคล ความรู้พื้นฐานที่ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่และวิธีการนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงาน เช่น พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่คณะผู้พิพากษาประจำกระทรวง ในโอกาสเข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันอังคารที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2522

ท่านทั้งหลายได้ทำการศึกษาความรู้ดีแล้ว หน้าที่ที่เข้าใจว่าเข้าใจดีในหน้าที่ของตน คือการเป็นผู้พิพากษา จะต้องเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินอรรถคดี เพื่อให้การกระทำความผิดระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ราบรื่นไป ความเป็นอยู่ของคนที่อยู่ในหมู่มา ย่อมจะต้องมีการกระทำความผิด จึงต้องมีกฎหมายเพื่อที่จะทำให้ได้รับความยุติธรรมทุกฝ่าย หน้าที่ของผู้พิพากษาก็คือดูว่าฝ่ายไหนควรจะได้รับ ความยุติธรรมอย่างไร อันนี้เป็นหน้าที่โดยตรงโดยมากก็ต้องปฏิบัติในศาล ก็ต้องใช้ ความรู้ทางกฎหมายมาพิจารณาว่า วิธีการดังนี้ ๆ ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง คนไหน เป็นฝ่ายถูก คนไหนเป็นฝ่ายผิด คนไหนปฏิบัติตนเป็นคนดีหรือไม่ อันนี้เป็นหลัก ของอาชีพการงานของท่าน และเพื่อให้บรรลุผลในอาชีพของท่าน จึงต้องมีความรู้ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2531: 15-16)

พระบรมราโชวาทข้างต้นพระราชทานแก่ผู้พิพากษา คือการรักษาความยุติธรรมต้องใช้ ความรู้ทางกฎหมายจึงจะบรรลุผลในสายอาชีพนั้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เน้นการนำเสนอแนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองที่ดีด้วยกลวิธีการประพันธ์ที่มีวรรณศิลป์ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะวิเคราะห์งานกลุ่มนี้ในฐานะวรรณกรรมคำสอนเพื่อแสดงเนื้อหาคำสอน กลวิธีการประพันธ์ และแนวคิดหลักเรื่องพลเมืองที่แทรกอยู่ในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วิเคราะห์ลักษณะเด่นด้านคำสอนและกลวิธีการประพันธ์ที่ปรากฏในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นงานเขียนที่มีลักษณะแตกต่างจากพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่มีมาก่อนอย่างเด่นชัดทั้งด้านเนื้อหาและกลวิธีการประพันธ์ ในด้านเนื้อหา พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมุ่งเน้นการปลูกฝังแนวคิด “พลเมืองดี” ให้แก่กลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคม ทั้งที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทหาร เสือป่า ลูกเสือ และประชาชนทั่วไป แนวคิด “พลเมืองดี” ที่แสดงนี้ มีความเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมในสมัยนั้นและสอดคล้องกับแนวคิดทางการปกครองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแสดงแนวคิดนี้ผ่านกลวิธีการประพันธ์ที่มีวรรณศิลป์ ทั้งในด้านของการใช้ภาพพจน์ การสร้างเรื่องเล่า และการผสมผสานสาธกโวหารเข้ากับโวหารในเชิงวิพากษ์อย่างกลมกลืน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในช่วง พ.ศ. 2453 – 2468 จำนวน 155 องค์ จากเอกสารดังนี้

1. พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 6 พระราชทานแก่ทหารในกองทัพบกสยาม พ.ศ. 2496
2. พระบรมราโชวาทในงานวิสาขบูชา และแสดงคุณานุคุณ พระบรมราชานุศาสน์ พ.ศ.2500
3. พระบรมราโชวาทเรื่องมหาดเล็ก พระราชทานเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ พ.ศ. 2453
4. พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.

5. พระบรมราโชวาทตักเตือนข้าราชการในพระราชสำนักเรื่องประพฤติผิดพระราชนิยม และกฎหมายแผ่นดิน พ.ศ. 2466
6. พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รวม 100 ครั้ง พ.ศ. 2529
7. วาทพระมงกุฎฯ รวบรวมโดย ส. วัฒนเศรษฐ์ พ.ศ. 2506
8. พระบรมราโชวาทเสด็จในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
9. ปลุกใจเสด็จในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2493
10. เทศนาเสด็จใน พ.ศ. 2463
11. หลักราชการ พิมพ์พระราชทานแจกข้าราชการในการพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ พ.ศ. 2457

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. วิเคราะห์ลักษณะเด่นด้านคำสอนและกลวิธีการประพันธ์ที่ปรากฏในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
3. สรุปผลการวิจัยและเรียบเรียงข้อมูล

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจลักษณะเด่นของพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะวรรณคดีคำสอน
2. เป็นแนวทางในการศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในสมัยอื่นต่อไป

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในฐานะวรรณกรรมคำสอน จำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1.7.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท

ชนะศักดิ์ ศรีพฤตมา (2546) ศึกษา *วาทวิเคราะห์พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411–2453)* มีวัตถุประสงค์การศึกษาและวิเคราะห์พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยศึกษาจากเหตุการณ์สำคัญ 5 เหตุการณ์ คือ วิกฤตการณ์วังหน้า วิกฤตการณ์ ร.ศ.112 การเลิกทาส การปฏิรูประบบราชการ และการปฏิรูปการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดสำคัญเปลี่ยนแปลงตามบริบทของสังคมและจุดมุ่งหมาย ซึ่งทรงเลือกใช้เหตุผลให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการประนีประนอมวิกฤตการณ์วังหน้า เหตุการณ์ ร.ศ.112 มีการเปลี่ยนแปลงสอดคล้องไปตามบริบทของบ้านเมืองและจุดมุ่งหมายของพระราชดำรัสแต่ละองค์ ซึ่งพระองค์ทรงสื่อสารโดยใช้หลักฐานและอ้างเหตุผลในหลากหลายรูปแบบและทรงเลือกใช้ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ

นลินรัตน์ ปัจฉิมพัชรพงษ์ (2555) ศึกษา *พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรที่สะท้อนอัตลักษณ์องค์กรของสถาบันอุดมศึกษา* มีวัตถุประสงค์การศึกษาพระบรมราโชวาทที่สะท้อนอัตลักษณ์องค์กรของสถาบันอุดมศึกษา วิเคราะห์ภาษาในการเชื่อมโยงความในพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรที่สะท้อนอัตลักษณ์องค์กรของสถาบันอุดมศึกษา และเพื่อศึกษาแนวคิดในพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรที่สะท้อนอัตลักษณ์องค์กรของสถาบันอุดมศึกษา ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์องค์กรของสถาบันอุดมศึกษาปรากฏใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านวัตถุประสงค์ การก่อตั้งของสถาบันอุดมศึกษา ลักษณะเด่นของบัณฑิต การเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษา คำขวัญของสถาบันอุดมศึกษาและชื่อสถาบันอุดมศึกษา ผลการศึกษาวเคราะห์ภาษาพบลักษณะเชื่อมโยงความ 5 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะการใช้คำเชื่อม การใช้คำที่สัมพันธ์กัน การซ้ำคำ การแทนคำ และการละคำ ส่วนในด้านแนวคิดที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทมี 4 ประการ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับหลักการนำความรู้ไปใช้ปฏิบัติงาน คติในการปฏิบัติตน ความรู้พื้นฐานที่จำเป็น และบทบาทหน้าที่สำคัญ

เพ็ชรี กิตติวิทยากุล (2532) ได้ศึกษาการเข้าถึงพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเครื่องมือในการเข้าถึงพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โดยแบ่งตามระบบจัดหมู่แบบทศนิยมดิวอี้และจัดทำตรชนี เพื่อให้ค้นพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสได้ง่าย สะดวกและรวดเร็ว ผลการศึกษาพบว่า การเข้าถึงพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสในหมวดต่างๆ ซึ่งเนื้อหา รัฐศาสตร์มีมากที่สุดเป็นเนื้อหาที่มีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เนื้อหาอันดับรองลงมาคือ เนื้อหาจริยธรรมของความสัมพันธ์ทางการเมืองในหัวเรื่องความเป็นไทย ความสามัคคีหน้าทีพลเมือง

สมเกียรติ รักษ์มณี (2552) ได้ศึกษาพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : การวิเคราะห์เนื้อหาและกลวิธีทางภาษา มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานให้แก่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในโอกาสต่าง ๆ ในด้านเนื้อหาและกลวิธีทางภาษา ผลการศึกษาพบว่า ด้านเนื้อหา กล่าวถึงการให้ข้อคิดในการพัฒนาตนเอง การตระหนักถึงบทบาทของตนในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ด้านกลวิธีทางภาษาจำแนกเป็นกลวิธีด้านโครงสร้าง ได้แก่ โครงสร้างวาทีพนธ์ พบว่ามีโครงสร้างที่แน่นอนตามประเภทของกระแสพระราชดำรัส โครงสร้างการเรียบเรียงข้อความพบว่า มีการเรียบเรียงข้อความ โดยการแสดงเหตุผล การสรุปความและขยายความ กลวิธีการใช้ภาษาพบว่า ใช้ภาษาระดับทางการ และภาษากึ่งทางการ กลวิธีด้านคำและประโยค พบว่า ทรงใช้คำที่สื่อสารเข้าใจง่ายตรงไปตรงมา คำสละสลวย คำแสดงความคิดเห็น คำแสดงความรู้สึกและคำแสดงเจตนา ด้านประโยคพบว่า มีการแสดงเจตนาแจ้งให้ทราบ และบอกให้ทำ และทรงใช้ประโยคตามลีลาการประพันธ์ ได้แก่ ประโยคสั้น และประโยคยาว กลวิธีด้านความเปรียบ พบว่า ทรงใช้การเปรียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนอีกสิ่งหนึ่ง การใช้เปรียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง และการเปรียบโดยนัย

สิทธิธรรม อ่องวุฒิวัฒน์ (2559) ศึกษาการใช้ภาษาที่ใช้ในพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2417-2453) การศึกษาจากมุมมองวัจนปฏิบัติศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ภาษาในพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจากมุมมองวัจนปฏิบัติศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลือกใช้กลวิธีทางภาษา คือ การใช้คำกริยาแสดงเจตนาในการสื่อสาร การใช้คำทับศัพท์ คำถามเชิงวาทีศิลป์ และการใช้ถ้อยคำเรียกตนเองและผู้รับสาร กลวิธีทางภาษาดังกล่าวสามารถจำแนก

วัตถุประสงค์สื่อสาร ผลการวิจัยแสดงให้เห็นถึงพระราชอัจฉริยภาพทางด้านภาษาและปฏิภาณโวหารในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากนี้ยังศึกษากลวิธีทางภาษาจากมุมมองวัจนปฏิบัติศาสตร์ : พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร (พ.ศ. 2493-2537) (สิทธิธรรม อ่องวุฒิวัฒน์, 2560) มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษากลวิธีทางภาษาในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร (พ.ศ. 2493-2537) จากมุมมองแนววัจนปฏิบัติศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเลือกใช้กลวิธีทางภาษาในการแสดงพระบรมราโชวาท เช่น การให้รายละเอียดและเหตุผล อุปลักษณ์ การอ้างถึง การใช้คำกริยาแสดงเจตนาในการสื่อสาร และทัศนภาวะ กลวิธีทางภาษาดังกล่าวแตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร ผลการวิจัยแสดงให้เห็นพระปรีชาญาณในการพัฒนาคนและยังแสดงให้เห็นพระปรีชาญาณในการใช้ภาษา

สุภรัตน์ ชันธพัฒน์ (2544) ศึกษาความงามในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ. 2530-2540 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความงามในพระบรมราโชวาท 2 ด้านคือ ความงามทางภาษา การใช้ถ้อยคำ ระดับภาษา โวหาร ศิลปะการประพันธ์ และความงามในแนวคิดคำสอนในพระบรมราโชวาท ผลการศึกษาพบว่า ทรงใช้ภาษาที่เรียบง่าย และมีศิลปะในการใช้ถ้อยคำ มีการใช้คำซ้ำ ประโยคซ้ำ มีศัพท์เทคนิคเฉพาะ มีคำทับศัพท์ การปรุงแต่งถ้อยคำให้สละสลวย คล่องจอง รื่นหู น่าอ่าน โวหารที่ใช้มีทั้งบรรยายโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหารและอุปมาโวหาร โวหารต่างๆ ที่ใช้เหมาะกับเนื้อหาในพระบรมราโชวาท ทำให้เนื้อหาได้อรรถรส มีความชัดเจน เข้าใจง่าย ชวนอ่านและติดตาม ศิลปะการประพันธ์มีลักษณะการเขียนคล้ายบทความที่ต้องการเสนอความรู้ ความคิด ข้อเท็จจริง ทฤษฎีต่างๆ และประสบการณ์ของพระองค์ให้แทรกอยู่ในเนื้อหา โดยใช้กลวิธีการเขียนที่แยบยลชวนติดตาม กลวิธีการเขียนเนื้อหาในพระบรมราโชวาทนั้นจะแบ่งออกเป็นส่วนนำมีลักษณะการเขียนตรงไปตรงมา เข้าใจง่าย โดยบอกวัตถุประสงค์และเชื่อมโยงไปส่วนกลางหรือส่วนเนื้อหาได้เป็นอย่างดี ส่วนเนื้อหามีทั้งใจความเดียวและหลายใจความ โดยได้แสดงความรู้ ความคิด หลักทฤษฎีต่างๆ ข้อมูล ข้อเท็จจริง ทรงใช้ภาษาที่กะทัดรัด ชัดเจน มีท่วงทำนอง มีลำดับของเนื้อหาก่อนหลัง เป็นลูกโซ่เชื่อมโยงความคิดทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ชัดเจน และส่วนท้ายในพระบรมราโชวาทมักจะปิดเรื่องด้วยข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะด้วยสุภาษิต คำพังเพย ชวนให้คิดและติดตามและที่พิเศษคือปิดท้ายด้วยคำอวยพรแบบสั้น ๆ เนื้อหาของคำอวยพรก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติตาม และยังก่อให้เกิดความสามัคคีได้เป็นอย่างดี แนวคิดคำสอนที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทมีหลายด้าน เช่น ด้านการศึกษา การปฏิบัติหน้าที่ การงาน ด้านความประพฤติ การพัฒนาและป้องกันประเทศชาติ ด้านพุทธศาสนา เป็นต้น

สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ (2555) ได้เขียนบทความเกี่ยวกับกลวิธีทางภาษาและแนวคิดจากพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งศึกษาพระราชดำรัส 20 องค์ โดยวิเคราะห์โครงสร้างของพระราชดำรัส กลวิธีทางภาษา และแนวคิดจากพระราชดำรัส ซึ่งทำให้เห็นโครงสร้างของพระราชดำรัสแบ่งออกเป็นส่วนทักทาย คำนำ เนื้อหา และสรุป ด้านเนื้อหาประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับความสำคัญของสถานที่ ความสำคัญของหน่วยงานและผลงานที่ผ่านมา เนื้อหาแสดงภาระหน้าที่ และความมุ่งมั่นในการทำงาน และเนื้อหาแสดงความสำคัญของวันทางศาสนา ส่วนสรุปมีลักษณะดังนี้คือการอวยพรให้ผู้ฟังมีความสุข การแสดงความชื่นชมหน่วยงานที่ริเริ่มจัดงาน การแสดงพระราชปณิธานและทรงชักชวนให้ปฏิบัติตาม การแสดงความยินดีและเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การใช้คำประพันธ์ปิดเรื่อง ด้านกลวิธีทางภาษามีการใช้ภาษาแบบทางการ และระดับมาตรฐานราชการ การใช้โวหารมีทั้งบรรยายโวหาร อธิบายโวหาร เทศนาโวหาร อุปมาโวหาร นอกจากนี้มีการเชื่อมโยงความในลักษณะการอ้างถึง การใช้คำเชื่อม การซ้ำคำ ด้านแนวคิดจากพระราชดำรัส ปรากฏแนวคิดด้านเศรษฐกิจและพาณิชย์การ แนวคิดเรื่องการรักษาความเป็นชาติ แนวคิดเรื่องศาสนา แนวคิดเรื่องคุณธรรม แนวคิดเรื่องการศึกษา และการประเพณีตนของครูนักเรียน แนวคิดเรื่องการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน แนวคิดเรื่องการทำงานของข้าราชการ

นอกจากนี้ยังศึกษาเรื่องวาทกรรมในพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ, 2563) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเภทของกลุ่มวาทกรรมที่ปรากฏในพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลการศึกษาพบว่ามีประเภทวาทกรรม 5 กลุ่ม คือ วาทกรรมกลุ่มบอกกล่าว วาทกรรมกลุ่มชี้แนะ วาทกรรมกลุ่มผูกมัด วาทกรรมกลุ่มแสดงความรู้สึก และวาทกรรมกลุ่มแถลงการณ์

ผู้วิจัยพบว่าการศึกษาข้างต้นมุ่งศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในลักษณะโครงสร้างการเขียนในส่วนคำนำ เนื้อเรื่อง สรุป กลวิธีทางภาษาที่มุ่งวิเคราะห์การใช้คำและโวหารเป็นสำคัญ และเสนอแนวคิดทั่วไป รวมถึงการศึกษาในด้านวาทปฏิบัติศาสตร์เป็นสำคัญ จึงทำให้งานวิจัยนี้มีประเด็นที่น่าจะศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับในมุมมองของการศึกษาในลักษณะวรรณกรรมคำสอนที่สำคัญและลักษณะกลวิธีการประพันธ์ที่หลากหลาย ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะในงานพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

อัศวิทย์ เรืองรอง (2552) ศึกษาการวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อวิเคราะห์แนวพระราชดำริและนำเสนอแนวทางการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ไปใช้ในการพัฒนานิสิต

นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ คือการวิเคราะห์เนื้อหา และ สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญแบบมีโครงสร้าง ผลการศึกษาพบว่าแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ ในพระบรมราโชวาทให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับบัณฑิตในฐานะที่เป็นผู้สำเร็จการศึกษาสูง และเป็น ที่คาดหวังจากสังคมว่าจะได้นำความรู้ความสามารถไปพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติอันเป็น การเน้นย้ำให้เห็นว่าบัณฑิตในฐานะ “คน” ที่ได้รับการพัฒนาแล้วเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนา ทั้งปวง การพัฒนาดังกล่าวมีลักษณะเป็นกระบวนการ โดยเริ่มกระตุ้นเตือนบัณฑิต “จากการตระหนักรู้” ให้เห็นคุณค่า และความสำคัญ พร้อมทั้งชี้ให้เห็นบทบาทหน้าที่ของตนอันถือว่าเป็นการ “พัฒนา ตน” ก่อนไป “พัฒนาสังคม” กระบวนการต่อมาคือ “สู่การพัฒนา” ซึ่งเป็นประจักษ์การ “เข้าใจ” ใน นิยามการพัฒนา และ แนวคิดการพัฒนา เมื่อเข้าใจนิยามและความสำคัญแล้ว จึงเข้าสู่ขั้น “เข้าถึง” การพัฒนาด้วยวิธีการพัฒนา ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนา กระบวนการพัฒนามีลักษณะ สอดคล้องสัมพันธ์กัน เพื่อนำไปสู่ความมั่นคงยั่งยืนของสังคม นอกจากนี้แนวทางการนำองค์ความรู้ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทไปพัฒนานิสิต นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา มี 4 แนวทาง โดยเริ่มจาก 1) การเน้นย้ำคุณค่าและความสำคัญของแนวพระราชดำรินำไปใช้ พัฒนานิสิตนักศึกษา 2) แนวทางที่บัณฑิตจะนำแนวพระราชดำรินำไปพัฒนาประเทศ โดยต้องพัฒนาดตนก่อนแล้วจึงไปพัฒนาสังคม 3) แนวทางการนำแนวพระราชดำรินำไปพัฒนานิสิต นักศึกษา ผ่านรูปแบบและกิจกรรมทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษา และ 4) แนวทางที่ สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษานำแนวพระราชดำรินำไปพัฒนานิสิตนักศึกษา โดยผ่านปรัชญา วิสัยทัศน์ และพันธกิจต่าง ๆ

อาสา คำภา (2551) ศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ กับการเมืองไทยระหว่างปี 2500-2535 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพระราชดำรัสและ พระบรมราโชวาทในส่วนที่เกี่ยวกับการเมืองไทยและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระราชดำรัสและ พระบรมราโชวาทกับการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงของการเมืองไทยในช่วงเวลาดังกล่าว เนื้อหา แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการให้ภาพพัฒนาการประวัติศาสตร์การเมืองไทยในระบอบ อำมาตยาธิปไตย ที่ดำเนินควบคู่ไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ บทบาทของสถาบัน พระมหากษัตริย์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 มาโดยตลอด ทั้งนี้ช่วงเวลาดังกล่าว อยู่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่สองเป็นการศึกษา พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทระหว่างปี 2500-2535 โดยวิเคราะห์เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับ ข้อมูลงานศึกษาในส่วนแรก ผลการศึกษาพบว่า สมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็นช่วงเวลาที่การเมืองระบอบอำมาตยาธิปไตยมีพัฒนาการเติบโตและเป็นแกนกลางของ ประวัติศาสตร์การเมืองไทยโดยตลอด พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระองค์ล้วนปรากฏ

นัยสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงนี้ ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงพลวัตในสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพ บทบาทของตนอย่างต่อเนื่องตลอดรัชสมัย ทั้งนี้ด้วยเหตุที่การเมืองระบอบอำมาตยาธิปไตยกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อาจถือเป็นประจักษ์ที่สะท้อนกันและกัน ทั้งอยู่บนพื้นฐานของคำอธิบายถึงลักษณะเฉพาะของสังคมไทยที่ไม่เหมือนที่ใดในโลก ดังนั้นพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่ไม่น่าจะสะท้อนหรือมีนัยทางการเมืองจึงมีลักษณะที่เป็นการเมืองอย่างยิ่ง แม้ว่าในทางทฤษฎีพระมหากษัตริย์จะทรงอยู่เหนือการเมือง พระองค์ไม่อาจยุ่งเกี่ยวกับการเมืองได้

อุภาวัฒน์ นามศิริ (2553) ศึกษาการวิเคราะห์พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร พ.ศ. 2493-2542 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีการเขียน ลักษณะการใช้ภาษา เนื้อหาและแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร พ.ศ. 2493-2542 จำนวน 452 องค์ ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีการเขียนพระบรมราโชวาทประกอบด้วย ส่วนขึ้นต้น ส่วนเนื้อหาและส่วนลงท้าย การใช้ภาษาในพระบรมราโชวาท ปรากฏการใช้ภาษาแบบเป็นทางการ ภาษาระดับมาตรฐานราชการ ภาษาระดับกึ่งทางการ และภาษาไม่เป็นทางการ ด้านการใช้คำปรากฏมีการใช้คำสั้น กระชับ ได้ใจความ การใช้คำคล้องจอง การใช้คำซ้อน การซ้ำคำและกลุ่มคำ ด้านการใช้ประโยค พบว่ามีการใช้ประโยคขนานความ 3 ลักษณะ คือ การใช้ประโยคขนานความที่มีคำสันธานคู่เป็นคำเชื่อมอยู่ต้นประโยค การใช้ประโยคขนานความที่มีคำสันธานเชื่อมอยู่ท้ายประโยค การใช้ประโยคขนานความที่มีกลุ่มคำเป็นตัวเชื่อมความ ด้านการใช้สำนวนพบสำนวนไทยและสำนวนใหม่ที่ดัดแปลงแล้ว ส่วนการใช้ภาพพจน์มีการใช้ 4 ลักษณะ คือ อุปมาคำถามเชิงวาทศิลป์ สัญลักษณ์ และอุปลักษณ์ ด้านการเชื่อมโยงความพบการเชื่อมโยงความ 3 ลักษณะ คือ การละคำ การอ้างถึง และการใช้คำเชื่อม เนื้อหาและแนวพระราชดำริที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทมี 5 ด้าน คือ ความสำคัญของบัณฑิต การศึกษา การทำงาน ความสำคัญของประเทศ และการพัฒนาสติปัญญา

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในรัชกาลต่าง ๆ จะพบว่าเป็นการศึกษาในลักษณะแนวคิดและกลวิธีทางภาษา โดยปรากฏการศึกษาพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไม่มากนักทำให้เกิดความน่าสนใจ

1.7.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมคำสอน

คีน เฮ ซิน (2543) ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนสตรีของไทยและเกาหลี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนสตรีของไทยกับเกาหลี 4 เรื่อง ได้แก่ กฤษณาสนน้องคำฉันท์ สุภาชิตสอนสตรี แนนฮุน และเกเนียซอ โดยพิจารณาที่มาของเรื่อง เนื้อหา กลวิธีการประพันธ์ และวิเคราะห์ภาพลักษณ์ ค่านิยม และสตรีในอุดมคติ จากการศึกษาพบว่า คุณสมบัติและหน้าที่ของสตรีของไทยและเกาหลี มีลักษณะร่วมคือ ไม่ได้เป็นผู้นำ ซื่อสัตย์ต่อสามี มีความเป็นกุลสตรีและเป็นแม่ศรีเรือน

ชัชณีย์ วินิจชัยนันท์ (2560) ศึกษาพิภกสอนเบญกาย : วรรณกรรมคำสอนสตรีที่ได้รับอิทธิพลจากรามเกียรติ์ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาความแพร่หลายและความสัมพันธ์กับวรรณคดีต้นเรื่อง และคำสอนสอนสตรีที่ปรากฏในเรื่อง ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมเรื่อง พิบกสอนเบญกาย เป็นวรรณกรรมคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากเรื่องรามเกียรติ์ และมีเนื้อหาสอนสตรี กลวิธีการสอนมีการใช้วรรณศิลป์ โดยใช้ศิลปะการสร้างอารมณ์สะท้อนใจเชื่อมโยงประสบการณ์ชีวิตของตัวละครหลักมาเป็นบทเรียนสำหรับชีวิตของตัวละครอื่น รวมทั้งชีวิตของผู้อ่าน การสั่งสอนไม่ใช่แค่การถ่ายทอดคำสอน การประพฤติปฏิบัติตนของบุคคลตามสถานภาพต่าง ๆ แต่เป็นการถ่ายทอดบทเรียนชีวิตที่คนหนึ่งสอนให้แก่อีกคนหนึ่งด้วยความรักและความปรารถนาดี

บุญสนอง สมวงศ์ (2551) ศึกษาการประยุกต์และบูรณาการสุภาชิตจากวรรณกรรมคำสอนของไทยสำหรับบุคคลและสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิหลังและสภาพการใช้วรรณกรรมคำสอนของไทย การประยุกต์และบูรณาการสุภาชิตจากวรรณกรรมคำสอนของไทยสำหรับบุคคลและสังคมเป็นจำนวน 7 เรื่อง คือ โคลงโลกนิติ สุภาชิตพระร่วง วชิรญาณภาชิต สุภาชิตอิศรญาณ สุภาชิตสอนสตรี สวัสดิรักษาและพระอภัยมณี ผลการวิจัยพบว่า ภูมิหลังวรรณกรรมคำสอนมุ่งสอนลักษณะของบุคคล ครอบคลุมความรู้สึคนึกคิดและชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนทุกกลุ่มเปรียบเทียบคำสอนกับนิทานชาดก นิทานพื้นบ้าน หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คำสอนมุ่งสอนจริยธรรมและศีลธรรมที่เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม สภาพการใช้วรรณกรรมคำสอนเพื่อศึกษาภายในโรงเรียนเท่านั้น การประยุกต์และบูรณาการสุภาชิตจากวรรณกรรมคำสอนของไทยสำหรับบุคคลและสังคมมาปรับใช้ในชีวิต

ปฐม หงษ์สุวรรณ (2542) ศึกษาวรรณกรรมคำสอนสำหรับราชเสวก ได้ศึกษาลักษณะเนื้อหาและวิธีการสอนในวรรณกรรมคำสอนที่มุ่งสอนกลุ่มข้าราชการโดยศึกษาเรื่องพาลีสอนน้อง

ราชสวัสดิ์ ราชานุวัตร และพระวิสุทธิสุนทร ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมคำสอนสำหรับราชเสวก ทั้ง 4 เรื่องเป็นวรรณกรรมประยุกต์ที่มีพันธกิจทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มมูลนายในราชสำนักอยุธยา เน้นเรื่องการปฏิบัติตนของเหล่าราชเสวกเพื่อให้เป็นที่พึงแก่พระเจ้าแผ่นดิน โดยชี้ให้เห็นกิจที่ควรทำและไม่ควรทำ

ปัญญา บริสุทธิ์ (2523) ได้ศึกษาโลกทัศน์ของคนไทยวิเคราะห์จากวรรณคดีคำสอน สมัยสุโขทัย มีจุดมุ่งหมายที่จะเลือกเฟ้นหาความจริงทางประวัติศาสตร์ของคนไทยสมัยสุโขทัยในด้านความรู้สึกนึกคิดซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมในสมัยสุโขทัย ผลการศึกษาพบว่า ความรู้สึกนึกคิดของคนไทยสมัยสุโขทัยแสดงออกทั้งในด้านที่เกี่ยวกับตนเองและสังคม ความเชื่อศาสนา และจริยธรรม การปกครองและเศรษฐกิจ วัฒนธรรมทางขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาและศิลปกรรม และความสำนึกทางสังคม

พระมหาสร้อย แก้วทนต์ (2549) ศึกษาพุทธจริยศาสตร์ในวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และพระยาอนุমানราชธน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนและเปรียบเทียบหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์ของกวี 3 ท่าน ผลการศึกษาพบว่า พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏมีหมวดศีลธรรม จริยธรรม ด้านการศึกษาเปรียบเทียบพุทธจริยศาสตร์ของกวีทั้ง 3 ท่าน โดยภาพรวมมีความแตกต่างกัน

พระมหาอำนวย มหาวิโร (2544) ศึกษาหลักราชการจากวรรณกรรมคำสอนในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จากวรรณกรรมคำสอน 5 เรื่อง คือ โคลงราชานุวัตร โคลงพาลีสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์ โคลงประดิษฐ์พระร่วง และโคลงทศรถสอนพระราม ด้านหลักการปกครองของกษัตริย์ หลักปฏิบัติของราชการของขุนนาง และหลักการดำเนินชีวิตของประชาชน ผลการศึกษาพบว่าหลักปฏิบัติของราชการของขุนนางมีมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าการปกครองในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จำเป็นต้องปลูกฝังขุนนางและข้าราชการให้มีแนวปฏิบัติที่ดีเป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไป

พอพล สุกใส (2550) ศึกษาเรื่อง ราชสวัสดิ์ : คำสอนของวิสุทธิบัณฑิตสำหรับข้าราชการที่สืบทอดอยู่ในวรรณกรรมคำสอนของไทย มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเปรียบเทียบสาระคำสอนและรูปแบบการนำเสนอวรรณกรรมคำสอนที่มีต้นเค้าคำสอนจากราชสวัสดิ์ รวมถึงศึกษาคุณลักษณะของขุนนาง และข้าราชการตามความคิดของคนไทยในอดีต ผลการศึกษาพบว่า เมื่อเปรียบเทียบ

สาระคำสอนมีเนื้อหาแสดงให้เห็นถึงกรอบขอบความคิดเรื่องคุณลักษณะที่ดีของขุนนาง และข้าราชการตามความคิดของคนไทย ซึ่งสาระคำสอนที่สำคัญที่ได้รับความนิยมสูงสุดคือ ราชเสวก ไม่ควรทัดเทียมกับพระมหากษัตริย์ ไม่พึงสนิทกับพระสนมกำนัลใน และมีปัญญารักษาดน และสำรวมกาย วาจา ใจ

ร่ำพิง ศิลาลง (2530) ศึกษาวรรณกรรมคำสอนประเภทร้อยกรองช่วงก่อนได้รับอิทธิพลจาก วัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาวรรณกรรมคำสอนร้อยกรองและโน้มน้าวของ จริยธรรมที่ปรากฏขึ้น ผลการศึกษาพบว่า กวีได้ใช้กลวิธีการสอนผ่านตัวละครในเรื่องโคลงพาลีสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์ กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ และใช้วิธีการสอนโดยไม่ผ่านตัวละครในเรื่อง สุภาสิตพระร่วง สุภาสิตสอนหญิง เพลงยาวถวายโอวาท สวัสดิ์รักษาและโคลงโลกนิติ โดยวรรณคดี คำสอนให้คุณค่าทางจริยธรรมทางพุทธศาสนา

ลักขณา โตวิวัฒน์ (2556) ศึกษาางนพมาศ : วรรณกรรมคำสอนสตรีที่ (อาจ) ถูกลืมนิเวศประสงค์เพื่อศึกษาวรรณกรรมคำสอนสตรีเรื่องนางนพมาศในด้านเนื้อหาที่เป็นคำสอนสำหรับ สตรี คือ พระสนมกำนัล โดยจะวิเคราะห์เฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับคำสอน ผู้สอน และวิธีการสอน ผลการศึกษาพบว่ามีการสอนทั้งการสอนโดยตรงและโดยอ้อมของพระศรีมโหสถ นางเรวดี และนางนพมาศที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนเมื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น และการปฏิบัติตนในฐานะพระสนมก็สามารถนำมาปรับใช้ได้ในปัจจุบัน เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะคำสอนเรื่องความจงรักภักดี นอกจากนี้วรรณกรรมเรื่องนี้ยังสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมไทยที่ต้งามเกี่ยวกับประเพณีลอยกระทง

วรรณะ หนูหมื่น (2553) ศึกษาภามนิตพากย์ภาษาไทย : วรรณกรรมคำสอนเชิงมนุษยนิยมตามคติพุทธ ได้ศึกษาภามนิตพากย์ภาษาไทยของเสฐียรโกเศศและนาคะประทีป แสดงแนวคิดสำคัญว่าการพัฒนาปัญญาทำให้จิตใจความโง่เขลาและค้นพบหนทางแห่งความสุข

วิชญ์ พัฒนวิบูลย์ (2541) ศึกษาเปรียบเทียบวรรณคดีคำสอนเรื่องโคลงโลกนิติ และโคลงสุภาสิต พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบค่านิยมที่เป็นบรรทัดฐานทางสังคมไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในโคลงโลกนิติและโคลงสุภาสิตฯ และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบคำสอนของวรรณคดีทั้งสองเรื่อง นอกจากนี้ยังศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีในการประพันธ์ ผลการศึกษาพบว่า ค่านิยมของสังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 6

มีความคล้ายคลึงกัน ด้านเนื้อหาคำสอนของวรรณคดีทั้งสองเรื่องตรงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ส่วนด้านกลวิธีการประพันธ์มีการสรรคำ และการสร้างภาพพจน์

ศิริมา เจนจิตมัน (2529) ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยรวบรวมและเผยแพร่วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และมุ่งวิเคราะห์ลักษณะการแต่งเนื้อหา ตลอดจนความเชื่อและค่านิยมที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมคำสอน ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมคำสอนในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่งด้วยกลอนเพลงยาวมากที่สุด มีการใช้กลวิธีการดำเนินเรื่องแบบเทศนาโวหาร รูปแบบของการเล่านิทานและรูปแบบของจดหมาย มีการสอนแบบตรงไปตรงมาและการสอนโดยวิธีเปรียบเทียบ ด้านเนื้อหาของวรรณคดีคำสอนสะท้อนให้เห็นคุณค่าทางด้านศีลธรรม จริยธรรมและสังคม

สริยกานต์ ยี่แก้งเอี่ยม และอาทิตย์ ธรุณัยธร (2553) ศึกษาวรรณกรรมคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากรามเกียรติ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมวรรณกรรมคำสอนสำนวนต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยอาศัยพื้นเรื่องจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ และวิเคราะห์เนื้อหาของวรรณกรรมคำสอนอันมีที่มาจากรามเกียรติ์ และความสัมพันธ์กับวรรณกรรมต้นเรื่อง ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ ด้านการรวบรวมวรรณกรรมคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากเรื่องรามเกียรติ์มี 4 เรื่อง คือ ทศรถสอนพระราม พาลีสอนน้อง พิเภกสอนเบญยกาย และทศกัณฐ์สอนน้อง ด้านความนิยมพบว่าวรรณกรรมคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากเรื่องรามเกียรติ์ที่มีผู้นิยมแต่งมากที่สุดคือ พาลีสอนน้อง 7 สำนวน ด้านรูปแบบคำประพันธ์ที่ใช้แต่งมี 2 ลักษณะคือคำประพันธ์ชนิดเดียว และคำประพันธ์ผสม ด้านการวิเคราะห์เนื้อหาของวรรณกรรมคำสอนพบว่าการอบรมสั่งสอนบุคคล 3 กลุ่ม คือ ทศรถสอนพระรามเป็นการสอนกษัตริย์ พาลีสอนน้องและทศกัณฐ์สอนน้องเป็นการสอนข้าราชการ และพิเภกสอนเบญยกายเป็นการสอนสตรี ด้านความสัมพันธ์วรรณกรรมต้นเรื่อง พบว่าผู้แต่งได้นำมาขยายความหรือแต่งเพิ่มเติมและเหตุการณ์ในวรรณกรรมต้นเรื่องไม่ปรากฏมีการสั่งสอน แต่ผู้แต่งได้สร้างคำสอนขึ้นมาเอง

สาทิติ แทนบุญ (2558) ศึกษาวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ที่ส่งผลวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสารัตถะวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ใน 3 เรื่อง คือ สวัสดิรักษา เพลงยาวถวายโอวาทและสุภาษิตสอนหญิง และบทบาทวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ ผลการศึกษาพบว่า สารัตถะวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่เรื่อง สวัสดิรักษา เกี่ยวกับความเชื่อโบราณ เพลงยาวถวายโอวาทเกี่ยวกับการเล่าเรียนวิชาการ สุภาษิตสอนหญิง เกี่ยวกับการสอนสตรีตามค่านิยมของสังคม และบทบาทวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย

สายวรุณ น้อยนิมิต (2542) ศึกษาอรรถกถาชาดก : การศึกษาในฐานวรรณคดีคำสอนของไทย และความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาอรรถกถาชาดกในฐานวรรณคดีคำสอนในแง่ของคุณค่า และความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนอื่น ผลการศึกษาพบว่าคนไทยรู้จักอรรถกถาชาดกอย่างแพร่หลาย ซึ่งเวสสันดรชาดกและทศชาติเป็นอรรถกถาชาดกที่มีชื่อเสียงมาก ซึ่งสาระคำสอนมุ่งสอนบุคคลทุกระดับ ลักษณะเด่นในด้านการสร้างเรื่องเพื่อสอน โดยเฉพาะการแสดงหลักธรรมที่เป็นเรื่องเปรียบเทียบหรือเป็นอุทาหรณ์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเป็นนิทานสาธกในวรรณคดีคำสอน คุณค่าและความสำคัญต่อวรรณคดีไทยหลายด้านได้แก่ ด้านที่เป็นแหล่งรวมคำสอนและเป็นต้นแบบของวรรณคดีชาดก รวมถึงชาดกพื้นบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ และยังมี ความสำคัญในด้านที่มีอิทธิพลต่อองค์ประกอบของวรรณคดี

โสภา คชรัตน์ (2550) ศึกษาานรากุโรวาท : การศึกษาในฐานวรรณกรรมคำสอน มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสาระคำสอนและกลวิธีการนำเสนอสาระคำสอนในนรากุโรวาทของ ประเสริฐอักษร (นามแฝง) ผลการศึกษาพบว่าสาระการสอนของวรรณกรรมคำสอนเรื่องนรากุโรวาท มีการจัดสาระคำสอนไว้ตามลำดับอายุของเด็ก โดยเน้นการสอนความรู้เป็นสำคัญ กลวิธีการนำเสนอ สาระคำสอนมี 2 แบบ คือ กลวิธีการใช้ภาษา มีการใช้คำทับศัพท์ ภาษาปาก คำไม่สุภาพ กลวิธีการใช้ สำนวนมีสำนวนใช้เฉพาะสมัยของผู้แต่ง สำนวนที่มีความหมายตรงกับสำนวนทั่วไป และสำนวนที่มี ส่วนประกอบของคำที่เหมือนและต่างจากสำนวนที่ใช้ทั่วไป นอกจากนี้กลวิธีการสอนแบบ ตรงไปตรงมาและวิธีการเปรียบเทียบแบบอุปมา อุปลักษณ์ และสัญลักษณ์เพื่อสร้างความไพเราะของ บทประพันธ์ อีกทั้งสื่อความหมายของคำสอนได้อย่างกระจ่าง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับวรรณกรรมคำสอน มีการศึกษาในลักษณะ สารัตถะคำสอนและกลวิธีการสอนเป็นส่วนใหญ่ การศึกษาวรรณกรรมคำสอนจำแนกตามกลุ่ม ผู้รับสารโดยตรงในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มุ่งเน้นสอนให้ทุกคนเกิดความตระหนักถึงชาติบ้านเมืองเชื่อมโยงกับบริบท ภายในสังคมและภายนอกประเทศ ทำให้เกิดความน่าสนใจในการศึกษาพระราชดำรัสและพระบรม ราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานวรรณกรรมคำสอน

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

พระราชดำรัส หมายถึง ข้อความที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานแก่บุคคลหรือคณะบุคคลในโอกาสต่างๆ เหมือนปราศรัยของบุคคลสามัญทั่วไปที่พูดเรื่องราวต่างๆ (ชิตาภา สุขพหลา, 2557 : 317)

พระบรมราโชวาท หมายถึง คำสั่งสอนของพระราชา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 997)

วรรณกรรมคำสอน คือ งานที่มีจุดประสงค์เพื่อสอน ให้ความรู้ ให้คำแนะนำเผยแพร่หลักธรรมจริยา ลัทธิหรือปรัชญา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 132)

ความเป็นพลเมือง คือ การเข้าร่วมในชุมชนการเมืองในการใช้อำนาจจัดการบริหารกิจการต่าง ๆ ภายในชุมชนนั้น (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2548: 4)

บทที่ 2

วรรณกรรมคำสอนกับพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

วรรณกรรมคำสอนเป็นงานเขียนทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง มุ่งเน้นให้คำสอนทั้งทางโลกและทางธรรม อาจจะเป็นข้อควรทำหรือข้อห้ามในการดำเนินชีวิต วรรณกรรมคำสอนจึงมีความสำคัญต่อการศึกษาสภาพสังคมและการสร้างบรรทัดฐานที่ดีงามในสังคม โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ลักษณะโดยทั่วไปของวรรณกรรมคำสอน

วรรณกรรมคำสอน (Didactic literature) หมายถึงงานเขียนที่มีจุดประสงค์เพื่อสอนให้ความรู้ ให้คำแนะนำ เผยแพร่หลักธรรมจรรยา ลัทธิหรือปรัชญา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 132) โดยมุ่งปลูกฝังค่านิยมพื้นฐานให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านนำไปปฏิบัติ เพื่อให้อยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างสงบสุข วรรณกรรมคำสอนจึงมีบทบาทในการควบคุมคนในสังคมให้ปฏิบัติตามด้วยมาตรฐานเดียวกัน ทั้งนี้ คำแนะนำสั่งสอนอาจมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมในขณะนั้น (พัชลิน จินนูน, 2559: 6) นอกจากนี้ วรรณกรรมคำสอนยังหมายถึง วรรณกรรมที่เขียนขึ้นโดยมีจุดประสงค์ที่จะสั่งสอนหลักการของศาสตร์ใดก็ตามเป็นต้นว่า จริยศาสตร์หรือปรัชญา หรือศิลปะ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2528: 2) ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ ลักษณะ โทวิวัฒน์ (2556: 29) ได้อธิบายความหมายของวรรณกรรมคำสอนที่มีเนื้อหาให้ความรู้และสั่งสอนด้านจริยธรรม ศีลธรรม รวมถึงหน้าที่ของบุคคลในการควบคุมสังคมให้เป็นไปตามบรรทัดฐาน และเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

วรรณกรรมคำสอนจึงมักแต่งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คำแนะนำสั่งสอนในด้านความประพฤติและการวางตัวที่เหมาะสมในสังคม ข้อแนะนำสั่งสอนอาจรวบรวมมาจากแหล่งต่าง ๆ เช่น คติคำสอนทางศาสนา ลัทธิความเชื่อ ประเพณีและภาษิตที่ถ่ายทอดต่อกันมา วรรณกรรมคำสอนของไทยมีอยู่เป็นจำนวนมาก พบได้ในส่วนภาคกลางและตามท้องถิ่นต่าง ๆ ในขณะที่ยังมีเรื่องแต่งขึ้นเพื่อสอนคนระดับต่าง ๆ ในสังคม บางเรื่องก็มุ่งสอนเฉพาะเพศชายหรือเพศหญิง ลักษณะเด่นของวรรณกรรมคำสอน คือ ใช้วิธีให้คำแนะนำสั่งสอนโดยตรงแล้ว วรรณกรรมคำสอนจำนวนมากใช้กลวิธีการเปรียบเทียบเพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจ ประทับใจและจดจำได้ง่าย นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนบางเรื่องใช้วิธีผูกเป็นเรื่องราว มีตัวละคร มีการแทรกคำสอนประเภทภาษิตที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาตามประเพณี (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2554: 7) และ ลักษณะ โทวิวัฒน์ (2556: 29) ได้อธิบายจุดมุ่งหมายของวรรณกรรมคำสอนให้ทุกคนในสังคมใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะเป็นสิ่งที่ดีจึง

ปฏิบัติสืบต่อกันมา สอดคล้องกับ ศิวะสิทธิ์ ภูเพ็ชร (2541: 7) กล่าวว่าวรรณกรรมคำสอนมีเนื้อหาที่มุ่งสั่งสอนจริยธรรม ให้ข้อคิดที่ควรปฏิบัติแก่คนในสังคมและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

วรรณกรรมคำสอนจึงมีลักษณะการเขียนหลายแบบ ทั้งที่ผูกเป็นเรื่องราว มีตัวละครที่แสดงบทบาทต่าง ๆ หรือที่ผูกเป็นปัญหาธรรม ปุจฉาและวิสัชนา รวมทั้งยังมีประเภทที่เขียนเป็นคำสอนทางศาสนาหรือคำสอนธรรมะโดยตรง (ศรีสุตา จริยากุล, 2526: 7)

ลักษณะเนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน กวีในสมัยก่อนนิยมเขียนเรื่องราวที่พบเห็นในสังคมและสอดแทรกคติธรรมและคำสอนเตือนใจเอาไว้ โดยส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับการครองตน ครองชีวิตในด้านต่าง ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรม ซึ่งมีทั้งสอนให้ละเว้นและให้แนวคิดในการปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรมเนียมที่นิยมเชื่อถือกันมาแต่โบราณกาล วรรณกรรมคำสอนจำนวนมากจึงเป็นการสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิตประจำวันเกี่ยวกับเรื่องบาป บุญ คุณโทษ การปฏิบัติตนมิให้ล่วงละเมิดในศีลธรรม ยึดถือธรรมเนียมประเพณีดีงามซึ่งปฏิบัติกันมา เช่น กิริยามารยาทเกี่ยวกับอิริยาบถต่าง ๆ ตลอดจนการพูด การแต่งตัวและการเคารพบนอบผู้ใหญ่ การรู้บุญคุณผู้มีพระคุณ ยกย่องผู้มีความกตัญญู ยกย่องวิชาความรู้ ฯลฯ คำสอนต่าง ๆ เหล่านี้ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนที่กวีแทรกเป็นคติธรรมของชีวิต (กรมศิลปากร, 2541: 52,54) ซึ่งทัศนะของสาทิต แทนบุญ และมาลินี แทนบุญ (2561: 137-138) กล่าวถึงลักษณะเนื้อหาสำคัญของวรรณกรรมคำสอน คือ สอนเรื่องการครองตนในทางที่ถูกที่ควร สอนเรื่องการครองเรือนให้รู้จักครองใจบุคคลในครอบครัว และผู้อื่น และการครองงานให้รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง มีความรู้เกี่ยวกับงาน และไม่ละทิ้งงาน

วรรณกรรมคำสอน จึงเป็นงานเขียนที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อและค่านิยมต่าง ๆ รวมถึงสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่ในสังคม ผู้อ่านจะได้ทั้งข้อคิด ความรู้ หลักในการดำเนินชีวิต และความบันเทิง เกิดการซึมซาบคำสอนอย่างไม่รู้ตัว ทำให้ผู้อ่านได้รับสารประโยชน์ตามที่มุ่งหมายไว้ (ศรีสุตา จริยากุล, 2526: 8-11)

ลักษณะวิธีการสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนมีลักษณะการสอนหลายวิธี เช่น วรรณกรรมคำสอนที่ปรากฏในโคลงสุภาษิตอรรถยาของสาทิต แทนบุญ และมาลินี แทนบุญ (2561: 145-146) อธิบายวิธีสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนมีทั้งการสอนแบบชี้แจงเหตุผลและโน้มน้าวใจ การยกนิทานและอุทาหรณ์ การสอนโดยใช้ภาพพจน์ การบอกให้ปฏิบัติ การอ้างอิงสำนวนสุภาษิต การสอนผ่านตัวละครเอก และการอ้างอิงพระพุทธรูปศาสนา นอกจากนี้ ศิริมา เจนจิตมัน (2529: 79-84) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เห็นถึงกลวิธีการดำเนินเรื่องของวรรณกรรมคำสอนด้วยความเรียงแบบเทศนาโวหาร การเล่านิทาน และรูปแบบจดหมาย ทั้งยังมีการสอนแบบตรงไปตรงมา การสอนโดยอ้างว่าเป็นคำสอนที่มีมาแต่โบราณ การสอนแบบเปรียบเทียบและบอกผลการกระทำ

คุณค่าจากการศึกษาวรรณกรรมคำสอนของ สาทิต แทนบุญ (2558: 144) ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย พบว่า คุณค่าที่ปรากฏจากการศึกษาวรรณกรรมคำสอนในด้านการประพฤติเป็นคนดีทั้งทางกาย วาจา ใจ คุณค่าในการรักษาสุขภาพอนามัย คุณค่าในการรักษาความปลอดภัย และคุณค่าในด้านการให้ความรู้ในเรื่องค่านิยมในสังคม ซึ่งบทบาทของวรรณกรรมคำสอนที่มีต่อสังคมไทยมีลักษณะเป็นสื่อในการอบรมสั่งสอนสะท้อนวิถีชีวิตของคนไทยทั้งชายและหญิง และทำให้เห็นด้านคติชน

ดังนั้นโดยสรุปแล้ว วรรณกรรมคำสอนจึงเป็นงานประพันธ์ที่มีเนื้อหามุ่งสอนในเรื่องต่าง ๆ มีความเกี่ยวข้องกับบุคคล ลักษณะคำสอนมีทั้งเป็นข้อปฏิบัติหรือข้อห้าม เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และทำให้เกิดระเบียบแบบแผนในสังคม

2.2 เนื้อหาคำสอนในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

การศึกษาวรรณกรรมคำสอนในวรรณคดีสมัยก่อน มีการจำแนกลักษณะคำสอนที่มีให้แก่บุคคล เช่น *โคลงโลกนิติ* จำแนกเนื้อหาบุคคลประเภทต่าง ๆ นอกจากนี้มีสุภาษิตคำสอนที่สำคัญอีกเรื่องคือ *สุภาษิตพระร่วง* ตามที่ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2549: 170) กล่าวว่าคำสอนที่วางระเบียบการอยู่ร่วมกัน มีการนับถือกันตามลำดับชั้น และยังสอนการใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท เป็นสุภาษิตคำสอนที่ไม่ได้เพียงนำประโยชน์สุขให้แก่ตนเองยังนำความสุขสู่ครอบครัวและสังคม มีเนื้อหาครอบคลุมทั้งทางโลกและทางธรรม

วรรณกรรมคำสอนบางเรื่องนำเสนอพฤติกรรมของตัวละครเพื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของบุคคลในสังคม ดังที่ ศรีสุตา จรียากุล (2526: 6) ได้กล่าวว่าการผูกเป็นเรื่องราว มีตัวละครที่แสดงบทบาทต่าง ๆ เช่น การใช้ตัวละครรวมเกียรติในการผูกเรื่อง โดย สรียกานต์ ยี่เก็งเอี่ยม และ อาทิตย์ ดรณัยธร (2553) ศึกษาวรรณกรรมคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากรามเกียรติ์ มีวรรณกรรมคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากรามเกียรติ์มี 4 เรื่อง คือ *ทศรถสอนพระราม พาลีสอนน้อง พิเภกสอนเบญกาย และทศกัณฐ์สอนน้อง* เนื้อหาของวรรณกรรมคำสอนพบว่าการอบรมสั่งสอนบุคคล 3 กลุ่ม คือ *ทศรถสอนพระราม* เป็นการสอนกษัตริย์ *พาลีสอนน้องและทศกัณฐ์สอนน้อง* เป็นการสอนข้าราชการ และ *พิเภกสอนเบญกาย* เป็นการสอนสตรี

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะเป็นวรรณกรรมคำสอน มีเนื้อหาสาระคำสอนให้แก่บุคคลต่าง ๆ ตามแต่วาระโอกาส โดยได้พระราชทานพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทให้แก่คณะบุคคลดังนี้

2.2.1 คำสอนที่พระราชทานแก่เหล่าทหาร เสือป่า และลูกเสือ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทแก่เหล่าทหาร เสือป่า และลูกเสือ ซึ่งพบเป็นจำนวนมากที่สุด โดยได้พระราชทานแก่ทหารในคราวเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมกองพลทหาร เสด็จทอดพระเนตรสถานที่ในกองทัพ การส่งทหารไปสงคราม การต้อนรับกลับหลังเสร็จภารกิจ การประลองยุทธ์ การแข่งขัน การซ่อมรบ การที่กองทัพถวายตำแหน่งและเครื่องยศ ซึ่งเนื้อความมีการกล่าวถึงสาเหตุที่ต้องจัดการต้อนรับหรือเฉลิมฉลองโดยมีการชื่นชมให้กำลังใจ แสดงความยินดี และยกย่องให้กับทหารที่ไปสงคราม

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทแก่เสือป่าในคราวเสด็จชุมนุมกองเสือป่าและลูกเสือถวายชัยมงคลเนื่องในการเฉลิมพระชนมพรรษา ซึ่งมีการระบุวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งเสือป่าปรากฏในพระราชดำรัสตอบราษฎรในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2454

การที่ตั้งเสือป่าขึ้นก็ด้วยความมุ่งหมายจะให้คนไทยทั่วกันรู้สึกว่า ความจงรักภักดีต่อผู้ดำรงรัฐสีมาอาณาจักรโดยต้องตามนิติธรรมประเพณีประการหนึ่ง ความรักชาติบ้านเมือง และนับถือพระศาสนาประการหนึ่ง ความสามัคคีในคณะ และไม่ทำลายซึ่งกันและกันประการหนึ่ง ทั้ง 3 ประการนี้ เป็นมูลรากแห่งความมั่นคง จะทำให้ชาติเราดำรงอยู่เป็นไทยได้สมนาม มิให้เสียที่ที่บรรพบุรุษของเราทั้งหลายได้สู้ก่อสร้าง ปลูกฝังชาติเราไว้ในแว่นแคว้นแดนสยามนี้

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 13-14)

การก่อตั้งเสือป่าก็มุ่งหมายให้เกิดความสามัคคี ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รักษาชาติให้เป็นปึกแผ่นในพระราชดำรัสข้างต้น

ลักษณะคำสอนที่มีต่อเหล่าทหาร เสือป่าและลูกเสือ มุ่งเน้นเรื่องบทบาทหน้าที่ต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญของทหารและเสือป่า เช่น พระราชดำรัสในการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมกองพลทหารบกที่ 4 มณฑลราชบุรี วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2457

ถ้าทหารของเรามีความคิดเห็นร่วมกันขณะนี้แล้ว จึงจะนับว่าได้ทำประโยชน์เท่ากัน คือ หวังประโยชน์อันเดียวกันที่จะป้องกันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ล้วนมีหน้าที่ต่อสู้ราชศัตรู...เจ้าทั้งหลายจงตั้งอยู่ในความจงรักภักดี มีหน้าที่รักษา ป้องกันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้สมกับกำเนิดของเจ้าที่เกิดมาเป็นชาติไทย ชาตินี้กรบ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2496: 21-22)

พระราชดำรัสข้างต้น ได้เน้นย้ำถึงหน้าที่ของทหารจะต้องป้องกันชาติ ศาสนา และ
พระมหากษัตริย์ ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนในการทำหน้าที่ป้องกันชาติคือการสงครามในพระราชดำรัส
พระราชทานเลี้ยงแก่นายทหารบกในการประลองยุทธ์ พ.ศ. 2461 ณ วันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2461

กิจการสำคัญที่สุดของพวกเราที่เป็นทหาร คือ ทำการตามหน้าที่เช่นการสงคราม
(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2496: 60)

แม้ว่าการป้องกันชาตินั้นจะต้องเสียสละทุกสิ่งทุกอย่าง ดังปรากฏในพระบรมราโชวาท
พระราชทานแก่กองทหารซึ่งกลับจากงานพระราชสงคราม วันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2462

เจ้าทั้งหลายได้ยอมสละทุกอย่าง สละทั้งบ้านเรือนเคหสถานและทรัพย์สิน
เท่าที่มี สละทั้งส่วนแห่งกายทุกส่วน แม้ชีวิตก็ยอมสละให้ เพื่ออะไร?
(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2496: 65)

พระบรมราโชวาทข้างต้นทำให้เห็นถึงการเสียสละของทหารในการทำเพื่อประเทศชาติ
ทั้งต้องจากบ้าน และสละทรัพย์สินที่ควรมีจากการประกอบอาชีพอื่น เพื่อมารับใช้ชาติ รวมถึงยอม
สละชีวิต

นอกจากพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่เหล่าทหารแล้ว ยังมีพระบรม
ราโชวาทแก่เสือป่าและลูกเสือ กล่าวถึงความสำคัญของเสือป่าที่มีต่อชาติ และการเชิญชวนให้สมัคร
เป็นเสือป่า มีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับเสือป่า : โครงสร้างขององค์กรและบทบาททางการเมือง
ของยุภาพร เจือจินดา (2528:116-117) พบว่า ปัญหาที่สำคัญในสภาพการเมืองของพระองค์
ไม่มั่นคง ดังนั้นการปลูกฝังแนวคิดชาตินิยม จึงเป็นการรักษาความมั่นคงแห่งพระองค์ เนื่องจาก
องค์กรเสือป่ามีสมาชิกทั่วประเทศ การเผยแพร่แนวคิดชาตินิยมแก่เสือป่า จึงมีการแสดงออกได้
หลายทาง เช่น พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท พระราชนิพนธ์ และหนังสือพิมพ์ โดย
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท ณ สโมสร
เสือป่าทุกบ่ายวันเสาร์ ภายหลังมีการรวบรวมพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทจัดพิมพ์เป็นเล่ม
เพื่อใช้อบรมสั่งสอนสมาชิกเสือป่าและเผยแพร่สู่ประชาชน ซึ่งเสือป่าเป็นพลเรือนมีหน้าที่รักษาชาติ
เช่นเดียวกับทหารมีกล่าวถึงในพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่กองเสือป่าและลูกเสือที่ได้มาชุมนุม
รวมพลถวายชัยมงคลเนื่องในการเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2457

การที่ได้เข้ามาเช่นนี้แล้ว, ขออย่าให้เปล่าประโยชน์ ขอให้ทุกคนตั้งใจที่จะ
รักษาความสามัคคีในหมู่เราที่เป็นนักรบ. ต้องตั้งใจให้เป็นสามัคคีติดต่อกับนักรบ

จะเห็นว่าคุณค่าของคนคือการรักษาความสัตย์ยังชีพ ถือเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งที่เสียไป
ควรมีและพึงกระทำ

หากเสียไปประพัตติคนในทางที่ดี ก็จะได้รับประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรมย่อมได้รับความ
ไว้วางใจ ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่สมาชิกเสื่อป่า ณ พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์
พระราชวังสนามจันทร์ วันที่ 24 มีนาคม พุทธศักราช 2457

ส่วนในทางราชการก็ย่อมจะชอบใช้คนที่ประพัตติสัมมาจารีมีศีลธรรม
เหมือนกัน...เหตุไฉนเล่าจะเกณฑ์ให้รัฐบาลใช้คนที่ไม่พยายามจะประพัตติสัมมาจารี
รัฐบาลก็ต้องรักษาเกียรติคุณชื่อเสียงเหมือนกันและยิ่งกว่าบุคคลอีกด้วยซ้ำ.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 45-46)

หน้าที่ของชายไทยคือการรับใช้ชาติ ไม่ว่าจะเป็นทหารหรือเสื่อป่าก็ต้องทำหน้าที่นี้
ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทปลุกใจเสื่อป่า บทที่ 3 หน้าที่ประจำตัวทุกคน ทรงแสดงเมื่อวันอังคาร
ที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2454

ข้อสำคัญที่สุดซึ่งคนไทยไม่ควรจะลืมเสียเลย คือ คนไทยทุก ๆ คน ต้อง
กระทำหน้าที่ของตันตระกูลและชนกของเราทั้งหลายได้กระทำมาแล้วก่อนเรา
ทุก ๆ คนต้องเตรียมและต้องกระทำตนให้เป็นผู้สามารถจะต่อสู้ศัตรูที่จะมาย่ำยี
ชาติเรา ต้องเป็นผู้สามารถป้องกันรักษาบ้านเกิดเมืองนอนของตน ผู้ใดเป็นคน
ฉกรรจ์ เป็นคนหนุ่มก็ควรจะตั้งใจกระทำหน้าที่ซึ่งคนหนุ่มจะกระทำ คือ หน้าที่
ทหาร ไม่ควรรังเกียจในการที่จะรับราชการเป็นทหาร

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 29)

พระบรมราโชวาทปลุกใจเสื่อป่า ข้างต้นกล่าวถึงหน้าที่ของชายไทยต้องเป็นทหารปฏิบัติตาม
ธรรมเนียมที่ยึดถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณ หรือปรากฏในพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ทหารและ
เสื่อป่าเมื่อเสร็จการประลองยุทธประจำปีของเสื่อป่า ณ ค่ายหลวง บ้านโป่ง วันที่ 30 มกราคม
พุทธศักราช 2457

ส่วนชาติไทยเรา, เปนชาติเล็กมีคนและกำลังน้อย, จึงเปนการจำเปน
อย่างยิ่งที่ลูกผู้ชายชาวไทยทุกคนจะต้องมีความสามารถป้องกันชาติของเราให้
ดำรงอยู่. และที่ไทยเราจะยังคงเปนชาตินักรบอยู่ได้เพราะเหตุใด? เพราะเหตุที่
เรายังคงรู้สึกถึงความจำเปนข้อนี้. เมื่อถึงเวลาจำเปนคับขันเข้าแล้ว,

เราทั้งหลายจะยอมเสียชีวิตและเลือดเนื้อดีกว่าที่จะยอมเสียชาติ, เราจะต้องพยายามรักษามฤตกซึ่งตกทอดมาจากบรรพบุรุษของเราไว้ให้ดำรงคงอยู่ โดยบริบูรณ์ทุกสถาน,

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 37)

พระบรมราโชวาทข้างต้นทำให้เห็นว่าชาวไทยต้องมีหน้าที่รับใช้ชาติยอมเสียสละชีวิตเพื่อรักษาชาติไว้ให้คงอยู่เฉกเช่นกับสิ่งที่บรรพบุรุษเคยกระทำไว้

พระบรมราโชวาทเสื่อป่า ซึ่งได้พระราชทานแก่กองเสื่อป่าและลูกเสื่อที่ได้ชุมนุมรวมพลถวายชัยมงคลเนื่องในการเฉลิมพระชนมพรรษาวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2458 มีการเน้นย้ำถึงหน้าที่ของชาวไทยในการเป็นทหารและการร่วมเป็นเสื่อป่า

ข้อความที่ได้ยกเตือนไว้ในปีก่อน ๆ, เชื่อว่าเสื่อป่ายังคงจำได้. ในปีนี้ขอตักเตือนซ้ำอีกบ้างเล็กน้อย, ว่าอย่าได้ลืมว่าตัวเป็นเสื่อป่า, คือตั้งใจจะทำการให้สมกับที่เกิดมาเป็นลูกผู้ชายชาวไทยที่เป็นเชื้อชาตินักรบ. เมื่อมีเหตุการณ์อันจำเป็นแล้ว, เราทั้งหลายเตรียมพร้อมที่จะทำการตามหน้าที่, คือนอกจากที่จะได้รับราชการในหน้าที่ทหารบกโดยตรง, เราทั้งหลายผู้ที่ไม่ได้มีโอกาสเช่นนั้น, ยังพร้อมใจอยู่ที่จะเป็นแนวหลังคอยหนุนทหารบกอีกชั้น 1. ชาติไทยเราเมื่อใครเข้ามาเห็นต้องให้ปรากฏว่าเปนชาติที่เป็นลูกผู้ชายถืออาวุธได้ทั้งนั้น. ข้อนี้เป็นข้อสำคัญและเป็นข้อมุ่งประโยชน์ของเสื่อป่า, เพราะฉะนั้นอย่าลืมและอย่าเข้าใจว่าเข้ามาสำหรับแต่งตัวเล่นงาม ๆ หรือมาสำหรับหาพวกมากเท่านั้น, ต้องคิดมุ่งประโยชน์จริง ๆ ด้วย จึงจะเป็นผลดีแห่งการที่สมัคเข้ามา.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462 : 80)

พระบรมราโชวาทดังกล่าวทำให้เห็นว่าความเป็นเสื่อป่าคือการทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ และเมื่อเกิดเหตุการณ์อันจำเป็นต้องออกสงครามให้กระทำตามหน้าที่อย่างเต็มที่

ในชั้นต้น เมื่อยังเป็นเด็กก็มีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาต่าง ๆ เพื่อจะได้สะสมความรู้เหล่านั้นไว้ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพ และจะได้ไม่เป็นตุนแต่อยู่เปลืองที่แผ่นดินเปลืองข้าวสุก เมื่อคนมีความรู้ก็คงจะสามารถประกอบการงานได้โดยถูกต้องดีกว่าผู้ที่ไม่มีความรู้ เมื่อการงานทำดีก็จะมีผลงอกงามอันจะเป็นประโยชน์แก่ตนทางตรงและเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติทางอ้อม เพราะคน ๆ หนึ่ง ก็คือส่วน 1 แห่งชาติ ถ้าส่วนแห่งวัตถุใดเจริญรุ่งเรืองโดยมาก วัตถุนั้นก็คงจะเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น จึงเห็นได้ว่าการเล่าเรียนเป็นหน้าที่ของเด็กทุกคนไม่ว่าชายหรือหญิง จะต้องพึงกระทำเพื่อประโยชน์แห่งตนเองและประโยชน์แห่งชาติด้วย 2 สถาน

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 30-31)

การศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับเด็กดังที่กล่าวไว้ในพระบรมราโชวาทข้างต้น เมื่อมีความรู้ดีก็ประกอบการงานได้ดีส่งผลต่อประเทศชาติ

นอกจากนี้มีการกล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของนักเรียนที่มีต่อประเทศชาติ ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานในการสมาคมนักเรียน ซึ่งไปศึกษาอยู่ในประเทศยุโรป เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2468

ฉะนั้นเราขอเตือนนักเรียนทั้งหลายให้รำพึงว่าอนาคตของชาติไทยอยู่ในมือของพวกเราทั้งหลายส่วนหนึ่ง เพราะผู้ทะนุบำรุงเมืองไทยและชาติไทยอยู่ และชาติไทยอยู่ในเวลานี้นับวันนับแต่จะซบถลงทุกทีใกล้ความตายเข้าไปทุกที ต้องหวังอยู่ในพวกเจ้าที่จะได้เข้ามาช่วยส่งเสริมเพิ่มกำลังขึ้นอีกในอนาคตกาล

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 242)

จากพระบรมราโชวาทข้างต้นในตอนท้ายเน้นย้ำการทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ และพระองค์ยังฝากให้เยาวชนดูแลประเทศต่อไปในภายภาคหน้า

1. เป็นผู้ที่ได้ตั้งใจในทางเนกขัมม ละฆราวาสวิสัยทั้งบ้านเรือนและสมบัติ เพื่อจะได้กระทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์
2. เป็นผู้ตั้งใจอุทิศสาหัสเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อให้ยืนยงคงอยู่มิได้เสื่อมทราม
3. เป็นผู้สั่งสอนชักจูงแห่งชนให้ประพฤติสัมมาจารี ตั้งอยู่ในศีลธรรม รักษาความสุจริต ละเว้นทุจริต เพื่อจะได้ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน
4. เป็นผู้ประพฤติตนดีงาม เป็นตัวอย่างแก่สามัญชน
5. เป็นผู้ที่ไม่เอาเปรียบเพื่อนบ้าน ไม่ใช่คอยแต่นั่งรับความบำรุงเปล่า ๆ แล้วไม่ทำประโยชน์ตอบแทน

ผู้ที่ประพฤติพร้อมด้วยองค์ 5 เช่นนี้ จึงจะเป็นผู้ที่สมควรได้รับความเคารพ และความทำนุบำรุงแห่งเราทั้งหลายผู้เป็นอุบาสก,

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2463: 79-80)

พระบรมราโชวาทดังกล่าวอธิบายถึงพระสงฆ์ที่ควรเคารพต้องมีความประพฤติ 5 ข้อ คือ เป็นผู้ที่ตั้งใจออกบวชเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ ตั้งใจศึกษาพระธรรมวินัย ชักจูงให้ศาสนิกชนประพฤติสัมมาจารี พระสงฆ์ผู้ประพฤติดีงามและไม่เอาเปรียบ

สรุปลักษณะคำสอนในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแก่บุคคลหรือคณะบุคคล ไม่ว่าจะเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ พระสงฆ์ ทหาร เสือป่า ประชาชน ครู และนักเรียน ซึ่งพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ทหาร เสือป่าและลูกเสือ ปรากฏมากที่สุด เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมในการมีส่วนร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ส่วนลักษณะคำสอนมีเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ต่อตนเองและผู้อื่น รวมถึงบทบาทต่อสังคมและโลกซึ่งถือว่าเป็นลักษณะเด่นด้านคำสอน ทำให้เกิดความแตกต่างจากพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในสมัยต่าง ๆ

แต่เพราะเหตุที่การศึกใหญ่จริง ๆ ไม่ได้มีมาติดเมืองเราเสียหลายชั่วคนแล้ว ครั้นเราปราบเหล่าร้ายเหล่าโจรนั้นได้ ก็ออกจะทะนงว่าพวกเราเก่งพอแล้ว เลยเชื่อว่าชาติเรากำลังตั้งมั่นคงอยู่พอแล้ว ที่คิดเช่นนี้เป็นการคิดผิดจริง ๆ เปรียบเหมือน คนที่ยืนอยู่ริมตลิ่งที่มีกระแสน้ำเซาะ ค่อยพังไปที่ละเล็กทีละน้อยก็ไม่รู้สึกตัว กว่าจะรู้สึกตัวสติลงจะลงคืบไปเสียแล้ว

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 18-19)

พระบรมราชาบาทช้างต้นกล่าวว่าไทยหลงระเหิงว่าตนเก่ง แท้จริงแล้วคิดผิดเปรียบ เหมือนกับที่ยืนบนตลิ่งที่กำลังถูกน้ำเซาะ ถึงแม้การสงครามไม่ได้มีในไทยมาช้านาน อย่าทะนงตนว่า เราเก่งจนคิดว่าเรากำลังมั่นคงซึ่งถือเป็นความคิดผิด

ปลุกใจเสือป่า บทที่ 5 รัชชาชาติศาสนา มีการใช้ความเปรียบโดยใช้เรือในการอธิบาย

ถ้าจะอุปมาเหมือนหนึ่งคนโดยสารเรือไปด้วยกันมาก ๆ ถ้าแม่เรือเป็น อันตรายรั้วน้ำเข้าเรือ ก็ต้องลงมือช่วยกันวิดน้ำและยาเรือด้วยกันหมด ถ้าจะมัวไป เกี่ยงให้แต่กลาสีวิดน้ำและยาเรือไปพวกเดียว เพราะกลาสีรับจ้างมาทำงานเช่นนั้น แล้ว ถ้าน้ำเข้ามาก ๆ บางทีแต่ลำพังกลาสีก็จะวิดน้ำให้หมดไม่ได้ทันการ และยังมี พายุมาซ้ำอีกด้วยก็ยิ่งร้ายใหญ่ บางทีเรือจะเลยจมก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ คนโดยสารทุกคนจะต้องช่วยวิดน้ำและกระทำการอื่น ๆ เพื่อรักษาชีวิตของตนเอง ดั่งนี้ฉันใด ในส่วนบ้านเมืองก็อุปมาฉันนั้นคือถ้าแม่เกิดเหตุทุกข์ภัยหรือจลาจลขึ้น ในบ้านเมือง ถ้าแม่จะพากันนั่งเช่นนี้แล้ว ก็เหมือนคนโดยสารที่เกี่ยงให้กลาสีวิดน้ำ นั้นเอง และถ้ามีศึกภายนอกมาติดหรือแม่แต่มีหนทางที่อาจจะมีศึกมาติดได้ด้วยอีก ชั้น 1 แล้วก็ยิ่งร้ายใหญ่ จึงเป็นหน้าที่ประชาชนที่ถือตนว่าเป็นส่วนหนึ่ง ๆ ของชาติ ที่จะต้องช่วยกันปราบปรามเหล่าทุรชนที่ก่อการจลาจลในบ้านเมืองให้พ่ายแพ้ไป โดยเร็ว

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 47-48)

การใช้ความเปรียบในพระบรมราชาบาทดังกล่าวทำให้เห็นถึงการนำเรือมาเปรียบกับชาติใน ยามที่น้ำเข้าเรือเปรียบกับประเทศประสบปัญหา ต้องอาศัยประชาชนช่วยกันเหมือนคนโดยสารและ กลาสีเรือต้องช่วยกันวิดน้ำ เมื่อเกิดพายุใหญ่ทุกคนต้องช่วยกันรักษาชีวิตและช่วยทำให้เรือไม่ล่มกลาง พายุ นั่นคือการช่วยเหลือชาติในยามที่เกิดจลาจล

กับยักษ์. ให้คิดแต่เพียงเป็นเหมือนมด, ปัจจามิตรเป็นเหมือนตัวที่จะมาเหยียบนั้น, ถ้ามารังแกเราก็จะกัดเจ็บ.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 69-70)

พระบรมราโชวาทข้างต้นเปรียบสยามเหมือนมด มีขนาดเล็กแต่สู้ไม่ถอย หากใครมาราวีไม่ว่าจะเป็นชาติมหาอำนาจยิ่งใหญ่แค่ไหนก็ตามก็จะสู้อย่างเต็มที่

อุปลักษณ์ (metaphor) ตามพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2560 : 319) หมายถึง ภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งที่ต่างกัน 2 สิ่งหรือมากกว่า แต่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกันเปรียบเทียบกัน โดยเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง

การใช้อุปลักษณ์ปรากฏในพระบรมราโชวาทในงานวิสาขบูชา ทรงแสดงแก่ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พระพุทธศักราช 2457

ความดีเมื่อมีอยู่แล้วก็มีความชั่วคอยประจันอยู่ด้วยเสมอ. ผู้ที่ตั้งใจบำเพ็ญแต่ความดี เมื่อมีความชั่วมากระทบใจเข้า ก็มักจะชวนให้ใจปั่นป่วนรวนเรไปได้, โบราณท่านจึงเปรียบเทียบความชั่วว่า เปนมารหรือยักษ์ที่คอยจะกินคน,

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 3)

พระบรมราโชวาทข้างต้นกล่าวถึงความดีและความชั่วย่อมมีในจิตใจของมนุษย์ ความชั่วเป็นยักษ์หรือมารที่คอยกินคน

พระราชดำรัสในการทรงรับพระราชฐานันดร “เสนางคบดี” และพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีในโอกาสวันครบรอบปีตั้งแต่กรุงสยามได้ประกาศสงคราม วันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2461

ข้าพเจ้าได้ตั้งใจอยู่เสมอโดยเสียสละทั้งสมบัติและความสุขสำราญ

จนกระทั่งร่างกาย ที่จะบำรุงความมั่นคงของชาติไทย ซึ่งข้าพเจ้าได้รับเกียรติยศเป็นหัวหน้าข้าพเจ้าได้ตั้งใจอยู่เสมอที่จะทำนุบำรุงกำลังของชาติทุกสถาน คือ ความมั่นคงสมบูรณ์ และการต่อสู้ป้องกันตัว คือ กำลังทหาร ซึ่งในที่นี้หมายความว่า ทหารบก ทหารเรือ และเสือป่า ตามธรรมดาของชาติต้องมีทหารเป็นแขนสำหรับต่อสู้ป้องกันตนเอง คนเราถึงแม้จะเล็กเท่าใด ถ้ามีแขนเป็นเครื่องป้องกันตัวแล้ว ย่อมได้เปรียบกว่าผู้ซึ่งไม่มีแขน เพราะฉะนั้นจึงควรบำรุงความแข็งแรงของแขนไว้เพื่อป้องกันตัวและประกอบอาชีพของตน ๆ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2496: 47-48)

พระราชดำรัสข้างต้นมีการใช้อุปลักษณ์เปรียบทหารเป็นแขน ทำให้หน้าที่ปกป้องร่างกายคือชาติไม่ได้รับอันตราย ดังนั้นจึงต้องสนับสนุนกำลังทหารให้มีความแข็งแกร่ง

นอกจากนี้มีการใช้อุปลักษณ์ ขาดิเปรียบเป็นเรือ กษัตริย์เปรียบเป็นนายเรือ และประชาชนคือคนที่อยู่บนเรือ ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทปลูกใจเสือป่า

การงานสิ่งใด ถ้าไม่มีหัวหนาก็จะทําไปให้สะดวกรู้ได้โดยยาก แม้คนจะใช้เรือเป็นพาหนะเพื่อเล่นไปในท้องทะเล ก็ต้องมอบอำนาจให้บุคคลผู้หนึ่งเป็นนายเรือ บรรดาคนอื่น ๆ ที่ไปในเรือลำเดียวกันนั้น ต้องกระทำตามคำสั่งของนายเรือทุกประการทุกเมื่อไป ถ้าไม่กระทำเช่นนั้นแล้วเรือก็อาจจะเป็นอันตรายถึงสิ้นชีวิตก็เป็นได้ ดังนั้นใด ความจงรักภักดีต่อพระราชาธิบดีก็ฉนั้นชาติบ้านเมืองเปรียบเหมือนเรือ พระราชาธิบดีคือนายเรือ ประชาชนคือผู้ที่ไปด้วยกันในเรือลำนั้น

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 41)

พระมหากษัตริย์เปรียบเป็นนายเรือควบคุมให้คนในเรือคือประชาชนไปในทิศทางต่าง ๆ ดังนั้นควรแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ หรือในพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ พระตำหนักสวนจิตรลดาวันพุธที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2456 มีการใช้อุปลักษณ์กล่าวถึงศาสนา คือ สมอเรือ

อนึ่ง คนเราถ้าจะกล่าวถึงคุณธรรมทั่วไปแล้ว ก็จะต้องให้เปรียบด้วยเรือที่มีสมอและเครื่องผูกสำหรับยึดมัน เรือลำใดไม่มีสมอหรือเครื่องผูกเรือลำนั้นอาจลอยเพ่นพ่านไปตามกระแสน้ำ สมอเครื่องผูกเป็นสิ่งที่จะยึดเหนี่ยวให้เรือจอดประจำที่อยู่ได้โดยปราศจากอันตราย สมอเครื่องผูกของคนเรานี้คือศาสนา ธรรมคือคำสอนของศาสนาอย่ามริษยาผู้ที่ครองธรรมนั้น

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 45)

เรือที่มีสมอคือมีสิ่งผูกยึด เปรียบเรือเป็นมนุษย์ และสมอเป็นศาสนายึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์และรักษาผู้ที่ครองธรรมนั้น

การใช้อุปลักษณ์เชิงวิพากษ์วิจารณ์สังคมในแง่ต่าง ๆ เพื่อมุ่งให้เห็นเจตนาและอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ในตัวบท เช่น พระบรมราโชวาทปลูกใจเสือป่า กล่าววิจารณ์บุคคลที่ไม่รู้จักหน้าที่ที่พึงควรกระทำต่อชาติ

ถ้าจะเปรียบด้วยร่างกายของคน คณะก็คือร่างกาย บุคคลในคณะเป็นอวัยวะส่วนหนึ่ง ๆ ของร่างกาย ถ้าอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง จะดไม่กระทำตามหน้าที่ อวัยวะส่วนอื่น ๆ ก็อาจที่จะพลอยชำรุดทรุดโทรมไปทั่วกัน

และอวัยวะส่วนที่ดเสียไม่ทำงานนั้น ใช่ว่าจะได้รับผลดีอันใดก็หาไม่ได้เลย คงต้องพลอยทรุดโทรมไปพร้อมกับอวัยวะส่วนอื่น ๆ เหมือนกัน ต่างว่าเมื่อจะเห็นว่า ต้องทำการงานอยู่มากหลายแล้ว จะงดไม่หยิบอาหารป้อนปากเสียอย่างหนึ่งดังนี้ จะเป็นอย่างไรบ้าง เมื่ออาหารไม่ตกลงไปถึงกระเพาะ ถึงกระเพาะจะได้เตรียม ย่อยอาหารอยู่แล้ว ก็ไม่มีอาหารจะย่อย เมื่อกระเพาะไม่ได้ย่อยอาหารส่งไป เป็นเครื่องบำรุงโลหิตฝายโลหิตก็จะอ่อน ไม่สามารถจะทำหน้าที่เลี้ยงเนื้อหนัง และเส้นเอ็นตามอวัยวะต่าง ๆ ได้ เนื้อหนังเส้นเอ็นก็มีแต่จะอ่อนเพลียลงทุกที มีแต่จะเหี่ยวแห้งไป ทรุดไปโทรมไปทั่วทั้งกาย ทั้งมือที่หยุดไม่หยิบอาหารป้อน นั้นเองก็ต้องทรุดไปโทรมไปพร้อมกับอวัยวะอื่น ๆ ดังนี้อุปมาฉันใด

ในส่วนคณะก็อุปมาฉันนั้น เพราะฉะนั้นควรเห็นได้แล้วว่า ผู้ที่นึกถึงตนฝ่ายเดียว ไม่คิดถึงคณะ ถือว่าเป็นผู้มีความคิดสั้นไม่แลดูประโยชน์แห่งตนเองให้ไกลพอก็ เหมือน หนึ่งว่าทำลายตนเอง ผู้ใดละทิ้งหน้าที่อันควรกระทำเพื่อประโยชน์แห่งคณะ ถือว่าเป็นผู้ประทุษร้ายต่อคณะ เป็นผู้เปิดช่องให้ความแตกความฉิบหายมาสู่คณะ และเมื่อคณะใดถึงแก่ความพินาศฉิบหายไปแล้ว บุคคลทุกคนที่เป็นส่วนแห่งคณะ ก็จะต้องถึงแก่ความพินาศฉิบหายด้วย เพราะฉะนั้น การรักษาความมั่นคงของคณะ จึงควรนับว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับการรักษาความมั่นคงของตนเอง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493 : 59 – 60)

ร่างกายของมนุษย์คือชาติ คนในชาติคืออวัยวะที่ประกอบเป็นร่างกาย ถ้าอวัยวะใดอวัยวะ หนึ่งทำงานผิดปกติย่อมไม่เป็นผลดีต่อร่างกาย ดังนั้น จงนึกถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าที่จะ คิดถึงประโยชน์ส่วนตนฝ่ายเดียว การที่ละทิ้งหน้าที่ที่ควรรับผิดชอบต่อชาติ การประทุษร้ายต่อชาติ และทำให้เกิดความแตกแยกต่อคณะนั้น ก็เหมือนกับการทำร้ายตัวเอง

4.2 การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์

ความหมายของการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ (rhetorical question) ตามพจนานุกรมศัพท์ วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2560 : 439) หมายถึง คำถาม ที่ไม่ต้องการคำตอบเพราะรู้คำตอบชัดเจนอยู่แล้วที่ใช้รูปประโยคคำถามก็เพื่อเป็นวิธีการที่นิยมใช้กัน ในการพูดในที่ประชุมชนเมื่อนักพูดต้องการสร้างอารมณ์แก่ผู้ฟัง เพื่อให้เกิดผลที่ต้องการ โดยประเด็น คำถามที่พบมากที่สุด ในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวคือ ประเด็นคำถามเกี่ยวกับความรักชาติ เช่น

พระบรมราโชวาทพระราชทานที่เมืองนครศรีธรรมราช วันที่ 26 กรกฎาคม พุทธศักราช 2458 มีการตั้งคำถามเกี่ยวกับการดูแลศาสนสถาน

เจดีย์สถานสำคัญเช่นที่เมืองอื่นและพระมหาธาตุนี้, ปู่ย่าตายายให้แก่เรา ทั้งหลายเป็นของมฤตก, เราจะไม่รักษาหรือ? เราจะนั่งนิ่งคอยดูคนมิฉาภิภูญฺธิทำลาย ได้หรือ? ต้องไม่ยอม! ความคิดนี้ควรฝังใจเราอยู่เสมอ.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 59)

พระบรมราโชวาทข้างต้นมีการตั้งคำถามเกี่ยวกับการรักษาสถานสถานนั้นเราควรจะดูแล หรือปล่อยให้คนอื่นมาทำลาย

การตั้งคำถามโดยไม่ต้องการคำตอบเพื่อกระตุ้นความคิดของผู้ฟังเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ซึ่งเป็นกลวิธีที่พบเป็นส่วนใหญ่ในพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาท โดยประเด็นคำถามมีลักษณะ วิพากษ์สังคมเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

การรับเอาวัฒนธรรมตะวันตก ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทพระราชทานในการสมาคม นักเรียนซึ่งไปศึกษาอยู่ในประเทศยุโรป เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ.2468

- (1) ลัทธิหรือวิธีการอย่างนั้น ๆ จะเหมาะแก่คนไทยหรือไม่
  - (2) สภาพแห่งเมืองไทยในเวลานี้ จะควรใช้ลัทธิหรือวิธีการนั้น ๆ ได้หรือยัง
  - (3) ถ้าจะใช้ลัทธิหรือวิธีการอย่างนั้น ๆ จะเป็นประโยชน์แก่ชนหมู่มากทั่วไป หรือจะเป็นประโยชน์สำหรับตัวเราและพวกพ้องของเราที่เป็นหมู่น้อย
- ถ้ายังตอบปัญหาสามข้อนี้ไม่ได้ด้วยความแน่ใจละก็ อย่าเพิ่งรับรองว่า ลัทธิหรือวิธีการนั้น ๆ เป็นของดีและน่านิยม อย่าลืมนึกว่าสภาพของประเทศ ยุโรปกับเมืองไทยผิดกันอยู่

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 55 -56)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งคำถามเพื่อต้องการให้ผู้ฟังตระหนักถึงผลดี และผลเสียของการรับเอาวิทยาการจากตะวันตก โดยแจกแจงคำถามเป็นข้อ และให้เหตุผลสนับสนุน ว่าสภาพของยุโรปกับประเทศไทยแตกต่างกัน นอกจากนี้ยังปรากฏในพระบรมราโชวาทปลุกใจเสือป่า บทที่ 3 หน้าที่ประจำตัวทุกคน พระราชทานเมื่อวันอังคารที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2454

ก็คนไทยเก่า ๆ เขามีหน้าที่กระทำเพื่อประโยชน์ของชาติบ้านเมือง ทุกคน คนไทยชั้นใหม่จะไม่สมัครทำหน้าที่เช่นนั้นบ้างจะว่าตนดีกว่าเขาอย่างไร ข้อเสียของคนไทยชั้นใหม่นี้มีอยู่ที่สำคัญคือสิ่งใดที่เป็นของเก่าจะทิ้งเสียให้หมด แต่ของใหม่ก็ไม่มีมาแทน ได้ยินฝรั่งเขาพูดอะไรได้ยินแล้ว ๆ ฟังไม่ศัพท์ก็จับ เอามากระเดียด เขาพูดก็พูดไปบ้างอย่างนั้นเอง การที่ประพฤติดิตตามอย่าง

ฝรั่งเศส ถ้าประพฤติตามในทางที่ดีก็ไม่น่าติเตียน นี่เลือกประพฤติแต่เฉพาะในทางที่จะสะดวกแก่ตนอย่างเดียว ที่จะไม่สะดวกก็ไม่เก็บมาประพฤติตามบ้าง ฝรั่งเศสรักชาติบ้านเมืองของเขา ทำไมเราไม่รักบ้าง จึงไปรักไปนิยมชาติอื่น ภาษาอื่นของเขาทำไม ชาติของเราเองเลวทรามอย่างไรจึงรักไม่ได้

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 29-30)

พระบรมราโชวาทข้างต้นมีการตั้งคำถามเชิงวาทศิลป์เกี่ยวกับการไม่รักชาติบ้านเมืองของตน แต่กลับไปนิยมธรรมเนียมของชาติตะวันตก ชาติไทยไม่ใช่อะไร

พระราชดำรัสตอบเสนาบดีกระทรวงธรรมการในการแสดงศิลปหัตถกรรมและพาณิชยการ วันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2457 มีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์เพื่อให้คนไทยพึงพาดตนเองมากกว่าการพึงพาชาวต่างชาติ

เหตุไรจึงมีความจำเป็นที่จะต้องบำรุงวิชาหัตถกรรมและศิลปการของเราเองให้พอเพียง ต่อเมื่อไรมีเหตุสำคัญซึ่งของใช้ของเราจะส่งมาจากต่างประเทศไม่ได้ เมื่อนั้นแหละจึงเป็นเวลาที่เราต้องรู้สึกและเสียใจตัวเองว่า เราทั้งหลายได้ร่ำมีราตินเสียหมดแล้วช่วยตัวเองก็ไม่ได้เสียแล้ว ถึงเวลาที่คับแค้นเข้าก็เอาตัวไม่รอดจะต้องถึงแก่ไม่มีผ้านุ่ง ต้องเที่ยววิ่งไปเหมือนอย่างสัตว์ที่อยู่ในป่า

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 88)

การที่บำรุงวิชาหัตถกรรมและศิลปะเพื่ออะไร เป็นสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งประเด็นให้ผู้ฟังติดตามว่าเมื่อเกิดยามคับขัน การพึ่งพาดตนเองเป็นสิ่งที่ดีที่สุด

พระราชดำรัสในการเลี้ยงพระราชทานทหารผู้จะไปงานพระราชสงคราม วันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2461 ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม

มีผู้พูดอยู่เสมอว่า กรุงสยามเป็นเมืองเล็กประเทศน้อย ถึงจะมีทหารไว้ก็สู้ใคร ๆ เขา ไม่ได้ เพราะฉะนั้นมีไว้ก็เป็นการเปลืองเงินเปล่า! ข้อนี้ตัวข้าพเจ้าผู้เป็นหัวหน้าของทหารได้รู้สึกเจ็บใจมานานแล้ว แต่ว่าไม่มีโอกาสที่จะเถียงให้ถนัด มาครั้งนี้เป็นโอกาสดีเห็นถนัดแล้ว คือ ถ้าต่างว่าผู้ที่พูดว่าทหารไม่มีประโยชน์ กรุงสยามไม่ควรจะมีทหารนั้น สมมุติว่าได้บันดาลให้เป็นไปได้ตามที่พูดแล้ว เมืองเราเวลานี้จะอยู่ที่ไหนเล่าท่าน ? จะได้มีโอกาสไปแสดงชื่อเสียงในท่ามกลางยุโรปอย่างนี้หรือ? นี่เพราะเรามีทหาร เพราะเราเตรียมพร้อมอยู่เสมอ เพราะเราอยู่ในความไม่ประมาท จึงได้มีโอกาสเผยแพร่เกียรติยศของชาติที่รักของเรา

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2496: 43)

พระราชดำรัสข้างต้นทำให้เห็นการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์วิพากษ์สังคมว่า สังคมภายนอกมองสยามว่าเป็นเมืองเล็กสู้ใครก็ได้ แต่เป็นโอกาสอันดีแล้วที่จะได้พิสูจน์ตนว่าสยามไม่ใช่อะไรอย่างที่กล่าว

ไว้โดยการเข้าร่วมสงครามโลกร่วมรบในยุโรป ดังประโยคที่ว่า เมืองเราเวลานี้จะอยู่ที่ไหนเล่าท่าน ?
จะได้มีโอกาสไปแสดงชื่อเสียงในท่ามกลางยุโรปอย่างนี้หรือ?

4.3 การใช้สารกโหวท

การยกตัวอย่างเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ทั้งไทยและต่างชาติ การยกพุทธศาสนสุภาษิต และพุทธประวัติ การยกอุทาหรณ์ การสร้างเรื่องเล่า การอ้างอิงหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น การยกประวัติศาสตร์ชาติไทย พระองค์มีการกล่าวให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ในอดีตเกี่ยวกับการสร้างชาติ รวมถึงเน้นย้ำว่าควรรักษาชาติไว้เฉกเช่นบรรพบุรุษสร้างมาดังปรากฏใน *พระบรมราโชวาทพระราชทานที่ดอนเจดีย์ วันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2456* กล่าวถึงพงศาวดารของพม่าในคราวศึกสมเด็จพระนเรศวรที่สามารถรักษาชาติได้ ทำให้เห็นการต่อสู้ของบรรพบุรุษเพื่อรักษาชาติ

ถึงพงศาวดารพม่าเองก็กล่าวเหมือนกัน คือ เมื่อพระเจ้าหงสาวดีรับสั่งประชุมเจ้านายและนายทัพนายกองพม่ารามัญทั้งปวง, แล้วถามว่าทำไมพวกเราจึงได้รับไทยเอาชัยชนะไม่ได้ ต้องล่าถอยปราศัยอยู่เสมอ. นายทัพนายกองจึงได้ทูลตอบว่า ทหารไทยรบด้วยยาก เพราะกลัวพระนเรศวรยิ่งกว่าความตาย ข้อนี้ต้องตรองให้ดี, ขอบกลอยอยู่ สมเด็จพระนเรศวรก็ดีหรือพระเจ้าหงสาวดีเองก็ดี จะสามารถลงอาญาใดที่แรงไปว่าอาญาตายก็ไม่มี อาญาตายย่อมเป็นอาญาแรงที่สุดอยู่แล้ว ถ้าเช่นนั้นทำไมฝ่ายพม่าจึงไม่บังคับนั้นบ้างเล่า ข้อนี้พม่าพูดแก้ตัวเปล่าๆ ที่พวกไทยชิงชนะได้ก็เพราะพวกไทยรักสมเด็จพระนเรศวร, เพราะเห็นแล้วว่าพระนเรศวร ตั้งพระไทยที่จะป้องกันมิให้คนชาติอื่นมาย่ำยีเราได้ เพราะเหตุฉะนั้นพวกไทยจึงไม่ส่ดักกลัวความตาย, สู้บากบั่นหาญเข้าสู่ข้าศึกโดยหวังจะมีชีวิตอยู่, เพราะถ้าไม่สู้ก็เข้าสู่ตายแล้ว ความตายจะเดินมาหา จะต้องเป็นข้าเขาทั้งชาติ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 12-13)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกตัวอย่างเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อทำให้เห็นถึงความสามัคคี และความกล้าหาญของเหล่าทหารที่ทำเพื่อสมเด็จพระนเรศวร เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ในปัจจุบันว่าควรแสดงความจงรักภักดีต่อชาติและพระมหากษัตริย์เฉกเช่นในอดีต

